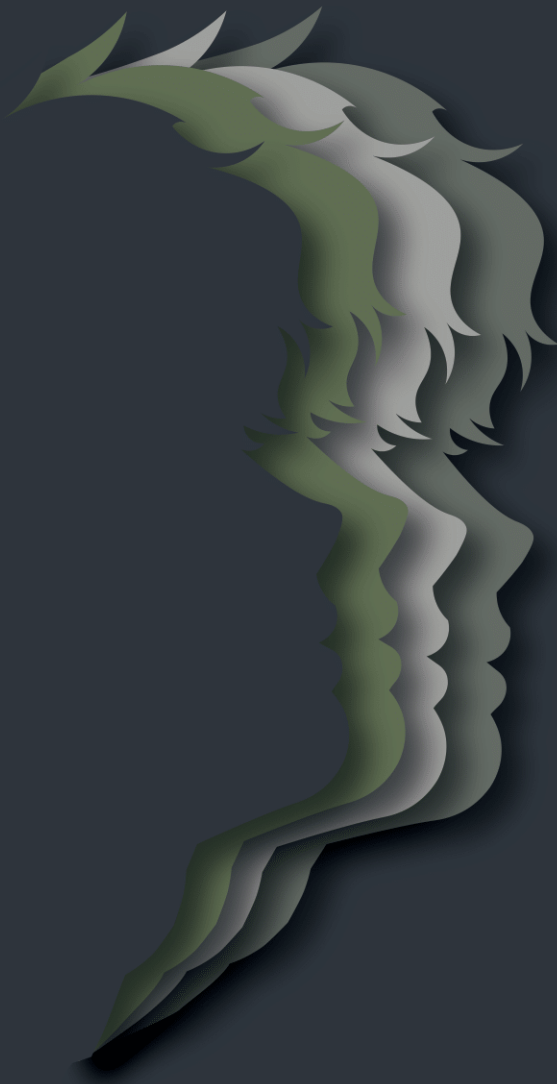

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatologiju

ZBORNİK ESEJA S KOLEGIJA
BIBLIOTERAPIJA U NASTAVI KNJIŽEVNOSTI 2021./2022.

UREĐNICE: TAMARA BEDNJANEC, TENA ČAJIĆ

Zagreb, rujan 2022.

Impressum

Naziv djela: *Zbornik eseja s kolegija Biblioterapija u nastavi književnosti 2021./2022.*

Uredile: Tamara Bednjanec, Tena Čajić

Autori (abecednim redom): Tamara Bednjanec, Ivana Bertić, Petra Cvitaš, Tena Čajić, Ana Ćurić, Ivana Jarebić, Monika Jurkovic

Grafičko oblikovanje: Tamara Bednjanec i Tena Čajić

Oblikovanje naslovnice: Tamara Bednjanec i Ivana Bednjanec

Zbornik je nastao od izabranih eseja s predmeta *Biblioterapija u nastavi književnosti*

Mentor: izv. prof. dr. sc. Davor Piskač

ISBN 978-953-8349-42-3 (ONLINE)

SADRŽAJ – CONTENTS

<i>Riječ uredništva</i>	1
<i>Tamara Bednjanec, Pozorno i vođeno čitanje na primjeru djela <i>Crni mačak</i> Edgara Allana Poea</i>	2
<i>Ivana Bertić, Empatija i suosjećanje na primjeru romana <i>Maćeha</i> Janka Matka</i>	10
<i>Petra Cvitaš, Razumijevanje romana <i>Gonič zmajeva</i> Khaleda Hosseinija u emocionalnom aspektu</i>	16
<i>Tena Čajić, <i>Zeleni pas</i> Nade Mihelčić kao mogući primjer za biblioterapijske radionice</i>	22
<i>Ana Ćurić, Načelo funkcioniranja MED ciklusa na primjeru djela <i>Kako je Potjeh tražio istinu</i> Ivane Brlić-Mažuranić</i>	31
<i>Ivana Jarebić, Biblioterapijska interpretacija romana Heidi</i>	38
<i>Monika Jurkovic, Primjena tablice emocionalnih odnosa na roman <i>Tri kavaljera frajle Melanije</i> Miroslava Krleže</i>	45

Riječ uredništva

Poštovani čitatelji i čitateljice,
pred Vama se nalazi *Zbornik eseja s kolegija Biblioterapija u nastavi književnosti 2021./2022.* kao stručnih radova studentica s predmeta *Biblioterapija u nastavi književnosti*. Kao i prethodni Zbornik s kolegija *Metodika nastave Hrvatskoga jezika*, i ovaj je nastao zahvaljujući poticaju profesora Davora Piskača. Zamisao da se objedini sedam stručnih radova studentica stvorilo je jedan Zbornik koji će Vam govoriti o jednoj relativno neistraženoj temi, biblioterapiji u (nastavi) književnosti.

Cilj Zbornika je predstaviti teme koje su studentice odabrale za pisanje eseja. Govorit će se o pozornom i vođenom čitanju te koliko je izbor prave knjige bitan. Uz to, veliki naglasak u radovima stavljen je na emocije i njihovo prepoznavanje te povezivanje s mislima i događajima. Poblježe će se objasniti i definirati pojam empatije i suosjećanja. Ovi će Vas radovi približiti biblioterapiji te će Vam pokazati kako na drugi način, a možda i lakše, osloboditi shvatiti i prihvatiti svoje emocije.

Predmet Biblioterapija u nastavi književnosti je iz nas je izvlačio ono najbolje, a o čemu i govore radovi u ovom zborniku - emocije. Izuzetna je čast ponovno raditi na Zborniku radova te smo kao studenti zahvalni na ovoj iznimnoj prilici i iskustvu. Naučile smo mnogo toga, ne samo na nastavi, već i iz prve ruke na biblioterapijskim radionicama.

Urednice *Zbornika eseja s kolegija Biblioterapija u nastavi književnosti 2021./2022.*

Tamara Bednjanec i Tena Čajić

Tamara Bednjanec
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatologiju
Kolegij: Biblioterapija u nastavi književnosti
tbednjane@hrstud.hr

Pozorno i vođeno čitanje na primjeru djela *Crni mačak* Edgara Allana Poea

Sažetak:

U radu se proučava pozorno i vođeno čitanje uz povezivanje s MED ciklusom. Autorica navodi bitne kriterije za odabir dobrog teksta te koji su čimbenici bitni prilikom vođenog čitanja. Iako je vođeno čitanje dobra tehnika za rad u školi s učenicima, u radu će naglasak biti na samostalnom čitanju koje će se značajno povezati s interpretacijom odabranog djela. Autorica u drugom dijelu rada teoriju praktično primjenjuje na djelo *Crni mačak* Edgara Allana Poea. MED ciklus jasno je prikazan na Poeovom djelu i pobliže objašnjava kako se događaji u pripovijesti nižu jedan za drugim poput lančane reakcije. Iako se u školi ne radi na samoj srži djela, ponuđen je pristup izvedbe nastavnog sata pod vodstvom biblioterapeuta.

Ključne riječi: MED ciklus, pozorno i vođeno čitanje, biblioterapija, *Crni mačak*, Edgar Allan Poe, interpretacija, samostalno čitanje

Esej će se baviti pitanjem pozornoga i vođenog čitanja uz povezivanje s MED ciklusom. Djelo koje je uzeto za primjer obrade pozornog čitanja je *Crni mačak* Edgara Allana Poea. U radu će se navesti čimbenici koji su bitni za vođeno čitanje te kriteriji koji su bitni za odabir dobrog teksta kroz koje se pozorno i vođeno čitanje može provesti. Ova tehnika je vrlo dobra za primjenu u radu s učenicima u školi, a u radu će se ponuditi pristup izvedbe nastavnog sata pod vodstvom biblioterapeuta.

Vođeno je čitanje tehnika čitanja nekoga teksta. Ono je podijeljeno na mjestima gdje će čitatelj (učenik) raditi pauze i odgovarati na pitanja, primjerice pitanja profesora. Pitanja su povezana s onime što su do tada pročitali, odnosno što se dogodilo u tekstu. Potom se razgovara o temi i traži se od njih da pokušaju predvidjeti što će se dalje dogoditi, a tada se nastavlja s čitanjem (Forum za slobodu odgoja, 2016: 11).

Osim toga, ova metoda je osnovni alat za „literarnobiblioterapijske interpretacije teksta, a usredotočuje se na važne detalje i obrasce kako bi se razvilo duboko i precizno razumijevanje odnosa misli, emocija i događanja“ (Bušljeta i Piskač, 2018: 73). Bilo koji tekst se može uzeti za pažljivo i vođeno čitanje, ali poželjno je uzeti izazovniji koji u sebi krije dublje značenje, a koji bi prije svega trebao odgovarati uzrastu. Bajke učenicima srednjih škola ili pak studentima nisu dovoljno izazovne. S druge strane, učenicima srednjih škola također ne bi trebalo davati prenapredne tekstove, kao što su akademski članci odnosno akademski jezik ili jezik više razine kojim se stručnjaci koriste za opis nekoga jezika, takozvani metajezi.

Forum za slobodu odgoja (2016) u priručniku za nastavnike pod nazivom *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje* navodi četiri čimbenika koja su bitna za vođeno čitanje:

1. Predviđanje – time se motivira i usmjerava učenikova svrha čitanja i mišljenja te traženje odgovora
2. Koherentni plan mišljenja – plan obrade teksta i nastavnog sadržaja, odnosno smjernice za raspravu
3. Pauze – gdje će se u tekstu stati i postaviti prethodno spomenuta pitanja
4. Ponašanje nastavnika (i učenika) – nastavnik je moderator, ne komentira učeničke odgovore, već potiče raspravu između učenika (Forum za slobodu odgoja, 2016: 11)

Autori priručnika za nastavnike *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti* Rona Bušljeta i Davor Piskač (2018) navode tri kriterija koja su važna za odabir teksta za vođeno, odnosno pažljivo čitanje. Prvi je kvaliteta teksta. Kako bi se odredilo je li tekst kvalitetan, potrebno je prepoznati važnost ideje i informacije koje sadrži, odnosno jesu li one razumljive za učenike i kojim jezikom je napisan tekst. Drugi kriterij je njegova količina. Prilikom biranja teksta, dobro je odabrati tekst koji je cjelovit, ali dovoljno kratak/dugačak kako bi se mogao obraditi, primjerice u jednom nastavnom satu (Bušljeta i Piskač, 2018: 73-74). Treći i posljednji kriterij je mogućnost primjene MED ciklusa. Ovaj ciklus naziva se još i *komunikacijski ciklus*. On funkcionira na tri razine: emocionalnoj, misaonoj, fizičkoj ili na događaju. Određeni komunikacijski događaj pokrenut će MED ciklus koji potom u čitatelju stvara nove emocije i nove misli (Bušljeta i Piskač, 2018: 41-42). U narednim rečenicama prikazat ćemo MED ciklus na primjeru djela *Crni mačak* Edgara Allana Poea.

Vođeno i pažljivo čitanje može pomoći čitatelju da nauči, shvati i prihvati svoje emocije. Ono nije samo kako bi se dubinski analizirao tekst, već je moguće pronaći i spoznaju o stvarima ili osjećajima koje muče čitatelja ili s kojim se osjećajima on bori, a koje odbija od sebe. Poznata je činjenica da su stari filozofi poput Aristotela koristili knjige kako bi *izliječili* sebe i druge (Cornett, Claudia i Cornett Charles, 1980: 11). Osim toga, poznato je kako su zbog

knjiga vođeni ratovi (*Biblija*), mladići su činili suicid zbog neuzvrćene ljubavi (*Patnje mladoga Werthera*), knjige su manipulirale napisanim riječima, ali naravno, knjiga nije kriva, već doživljaj interpretacije kod osobe koja je čita. Koristile su se (i još se koriste) za liječenje i pomaganje drugima. Ovdje dolazimo do pojma *biblioterapija*. Pojam biblioterapije podrazumijeva dinamičku interakciju između osobnosti čitatelja i određenog teksta pod vodstvom educiranog pomagača (Bušljeta i Piskač, 7), a biblioterapija je također čitalačka aktivnost pomoću koje se liječe problemi, od mentalnih do socijalnih. Književno djelo pomaže čitatelju da uđe u svijet knjige uz pomoć afektivnog reagiranja, percipiranja djela i racionalnog obuhvaćanja djela. Osim toga, aktivnost čitanja sastoji se od četiri procesa. Prvi je identifikacija čitatelja s likom koji se nalazi u knjizi, potom projekcija gdje čitatelj projicira svoje osjećaje u lik s kojim se identificirao, treći je katarza te posljednji je uvid (Hrvatska enciklopedija, 2022.).

Vraćanjem na temu pozornog i vođenog čitanja, zaključuje se da se ono ne može dobro provesti bez dobre interpretacije. Zato interpretiranjem treba pažljivo rukovati, jer sve se krije u riječima koje treba pozorno pročitati. Dakle, jedno bez drugoga ne ide. Dvornik (2014) definira vođeno čitanje kao „metodički postupak u kojem učitelj vodi učenike postavljanjem pitanja, a učenici aktivno sudjeluju u procesu čitanja, kritičkoj analizi i kritičkoj refleksiji“ (Dvornik, 2014: 11). Za primjer pozornog i vođenog čitanja uzeto je djelo Edgara Allana Poea. Njegov *Crni mačak* kratka je i sablasna priča u kojoj pripovjedač govori o tome kako od jedne dobre osobe, čovjek postaje obuzet *demonским bjesnilom*. Prije čitanja, biblioterapeut može učenicima postaviti pitanje *Objasnite simboliku iza naslova Crni mačak. Što očekujete da će se dogoditi?* Ako se učenici još nisu susreli s ovom pričom, iz naslova mogu pretpostaviti da će jedan crni mačak biti simbol za nesreću. Kakvu točno nesreću, čitateljima koji nikada nisu čitali Poea neće biti ni na kraju pameti krvoproliće koje će se uskoro dogoditi. Iz priče saznajemo kako razmišlja o budućnosti koju neće dočekati, djeluje samouvjerenog govoreći da će možda jednom njegovu priču pročitati osoba koja razmišlja mirno i logično te time zaključiti da je ono što se njemu dogodilo sasvim „običan slijed sasvim prirodnih uzroka i posljedica“ (Poe, 2010: 2). Kako definirati taj slijed kao nešto obično? Učenike treba pitati što oni smatraju običnim i što smatraju prirodnim posljedicama? Učenicima to opet može biti navještaj za tragediju koja se dogodila u kući pripovjedača. Kako pripovjedač to opisuje kao nešto *obično*, učenici mogu pretpostaviti kako govori o životu i smrti kao prirodnom životnom tijeku. Pripovjedač ukratko opisuje svoje djetinjstvo. Bio je vrlo poslušno dijete, milosrdne naravi, dobar, iskrenoga srca, čak toliko dobro dijete da su ga vršnjaci zadirkivali zbog tog. Nikome nije ugodno biti zadirkivan, ali pripovjedača to nije spriječilo da nastavi biti dobar, posebno sa životinjama.

Ljudi mogu biti okrutni, ali životinje, ljubimci, ne poznaju mržnju, već samo ljubav koju svaka osoba želi osjetiti. Pripovjedač govori o ljubavi prema životinjama:

„Naročito sam volio životinje i moji su mi roditelji ugađali nabavkom najraznolikijih mezimaca. S njima sam provodio većinu svog vremena i najsretniji bio kada sam ih hranio i milovao“ (Poe, 2010: 2).

Iz prethodnog citata vidi se kako su mu roditelji ugađali, no postavlja se pitanje je li to bilo zato što su toliko voljeli svoje dijete ili jer su bili imućni, ali nezainteresirani dovoljno da se bave njime? Kasnije navodi kako „Postoji nešto u toj nesebičnoj i požrtvovnoj ljubavi zvijeri što dopire ravno do srca onome koji je imao prilike iskušati tričavo prijateljstvo i krhku vjernost pukog *Čovjeka*“ (Poe, 2). Biblioterapeut može pitati učenike na radionici zašto pripovjedač koristi naziv *zvijeri*. Zašto tako govori o svojim ljubimcima, nazivajući ih grabežljivcima ako su mu oni pružili samo ljubav? Interpretacija može ići u raznim smjerovima, no ova rečenica o zvijerima i prijateljstvu kao da potvrđuje njegovo razočaranje u ljude u koje možemo uklopiti i njegove roditelje.

Pripovjedač se oženio vrlo rano za ženu koja je imala gotovo identičnu narav kao i on. Gajila je veliku ljubav prema životinjama pa su zajedno udomili razne vrste životinja. Tipične ljubimce poput ptica, psa, kunića, zlatnih ribica, maloga majmuna i mačka po kojemu ime krasi naslov ovog djela. Mačak, Pluton, bio je njegov najdraži ljubimac. Opisuje ga kao veliku i krasnu životinju, crne dlake i izuzetne inteligencije. Često je bio naporan i dosadan jer je slijedio svog vlasnika u stopu, kamo god bi vlasnik krenuo. Za mnoge ljubimce to nije ništa neobično jer zavole osobu koja ih hrani i daje im pažnju, time, i druga osoba, razvije određeni stupanj privrženosti koji u prevelikoj mjeri može biti loš i ometajući u svakodnevnim aktivnostima. Pripovjedačeva supruga imala je odbojnost prema Plutonu jer je u sebi osjećala potisnuti strah i nervozu govoreći mu kako su u starom narodnom vjerovanju sve crne mačke prerusene vještice i donose nesreću. Pluton je bio sklon svome vlasniku i po tome se može reći da ga je nevolja pratila u stopu, ali naravno, jedan mačak nije kriv za tuđu ovisnost i probleme, već je to samo izlika da vlasnik sve svali na mačka i ne preuzme odgovornost koje je odavno trebao biti svjestan. Prijateljstvo između mačka i pripovjedača trajalo je nekoliko godina, a u to vrijeme vlasnika je obuzela alkoholna ovisnost, koja je postala kao vrsta bolesti, a on je postajao sve gori. Pripovjedač nije mario za druge i njihove osjećaje, postao je verbalno nasilan prema svojoj supruzi. S druge strane, Pluton, kako je stario, postajao je sve mrzovoljniji i razdražljiviji. Počele su patiti životinje koje su imali. Zanemarivao ih je, tukao, ali prema Plutonu je imao osjećaj poštovanja i ljubavi pa ga nije tretirao onako kako je i ostale ljubimce. Nažalost, to nije dugo potrajalo, kako saznajemo iz djela:

„Jedne noći, vrativši se kući veoma pijan iz neke od lokalnih birtija, učini mi se da me mačak izbjegava. Ščepah ga, a on mi, ustravljen mojom žestinom, zubima zada sitnu ranicu na ruci. Istog časa me obuzme demonsko bjesnilo. Bijah van sebe. Moja nekadašnja kao da je naglo odlepršala iz mojeg tijela, dok je sotonska, rakijom zalijena zloća tresla svaki mišić moga tijela. Iz džepa prsluka izvukoh nožić, rasklopih ga, zgrabih jadnu životinju za vrat i namjerno joj iskopah jedno oko iz očne duplje“ (Poe, 2-3).

Biblioterapeut može pitati učenike što misle o praznovjerju - je li mačak zaista hodajući razlog za svu nevolju koja se događala ili je ona u rukama pripovjedača? Pretpostavljeni je odgovor da će učenici reći kako je pripovjedač trebao preuzeti odgovornost i ne kriviti i kažnjavati mačka za ono što mu se događa. Postavlja se pitanje, što drugo raditi s nasilnikom u kući osim da mu se sklonite s puta i pustite da se situacija smiri? Kompleksno je to pitanje na koje bi učenici na nastavi mogli ponuditi težak odgovor. Mačak nije imao sreće, pripovjedač je osjetio razočaranje jer je mislio kako ga ljubimac izbjegava, silom je htio oteti ljubav od njega, ono malo što je još mislio da ima. Kako je opisao, obuzet bjesnilom jer se ljubimac „branio“, odnosno silom se htio izvući iz ralja koje su ga uzele, zadao je svome vlasniku sitnu ranu na ruci. Za kaznu je crni mačak ostao bez oka.

Pripovjedač postavlja pitanje čitatelju „Tko se nije po stotinu puta zatekao kako čini zlo ili bedastoću iz prostog razloga što zna da to *ne bi* smio?“ (Poe, 3) kao nešto što je potpuno normalno u svijetu. Kao da je normalno u svakodnevnicima pokazivati znakove agresije, mržnje, nasilja, ravnodušnosti, bjesnila te činiti zlo drugima. Sudionici bi ovdje mogli ponuditi moguće odgovore kojima će opisivati stanje pripovjedača i njegove. Zbog onoga što je započeo mačku, morao je završiti, a jedini način bio je da svom najmilijem ljubimcu okonča život. Gnjusnom i sebičnom odlukom, vješa nedužnoga mačka na drvo. Pripovjedač voli svog mačka i kaje se jer zna da ovime čini grijeh kojim će ugroziti svoju dušu. Biblioterapeut postavlja pitanje učenicima o tome kako se osjećaju sada kada je došlo do zapleta u priči. Pretpostavljeni odgovori su da se osjećaju zgroženo, ljuto i tužno.

Kasnije toga dana u kući našega pripovjedača izbio je požar. Stradalo je sve osim jednoga pregradnoga zida koji je stajao usred kuće. Na njegovoj podlozi bio je jasno vidljiv lik velikoga mačka oko kojega je visilo užo. Pokušao je pronaći logičko objašnjenje za ono što je vidio, no to je samo mogao biti produkt njegove svijesti i onoga što ga je sada proganjalo. Čovjek često može stvoriti u mislima ono od čega bježi jer se ne može suočiti s time. Nakon nekoliko dana i večeri u jednoj krčmi, u alkoholiziranom stanju, pripovjedač ugleda crnoga mačka, likom odgovarajućem Plutonu, no jedina razlika je bila što je ovaj mačak imao bijelu mrlju na prsima. Mačak se odmah vezao za pripovjedača, a on ga odluči uzeti i povesti kući. Njegova žena je odmah zavoljela pridošlicu, a pripovjedač je vrlo brzo počeo osjećati odbojnost

i gađenje, iritaciju, čak i mržnju prema mačku. Izbjegavao ga je, vrlo vjerojatno jer ga je podsjećao na Plutona i na događaj koji je počinio. Ta mržnja koju je osjećao bila je ključna točka, a osjetio ju je jer je primijetio kako i njemu nedostaje jedno oko, baš kao i Plutonu. Njegova supruga je sve više voljela mačka, dok se mačak sve više vezivao uz pripovjedača. Slijedio ga je u stopu, poput prošlosti od koje je bježao i grešaka s kojima se nije htio suočiti. Ona bijela mrlja na prsima mačka s vremenom je u njegovoj glavi poprimala neobičan oblik dok u jednom trenutku nije shvatio da je nalik vješalu. Od straha, jada i zgražanja nije mogao ni jedan trenutak biti u miru, nije mogao ni spavati jer ono što je „viđao“ svakim korakom mu je bilo sve bliže i bliže.

Jedini način, a da se riješi muke, bio je taj da usmrti mačka. U namjeri da spasi mačka, pripovjedačeva supruga našla se pod oštricom njegove sjekire i time ju je usmrtio na mjestu. Pripovjedaču se sada počinju javljati gnjusne misli, kako da se riješi trupla svoje žene. Nikakav osjećaj žaljenja, krivnje i srama nije bio prisutan, samo uzburkanost i užurbanost, a ostaje pitanje kako da se riješi još jednoga leša. Odlučio ju je zazidati u zid podruma. Vrlo lako je uspio u tom naumu, kao vrsni kriminalac, sakrio je svoj zločin svima pred nosom – u podrumu vlastite kuće. Kako se sve to odvijalo, tako je i mačak nestao, pripovjedač je pretpostavljao da se sakrio od straha, a on je napokon, bez obzira na čin ubojstva, opušteno mogao spavati.

Nakon neočekivanih prvih policijskih pretraga kuće koje je pripovjedač savršeno odradio, vjerovao je kako će sada imati mirnu i sretnu budućnost. Najviše se veselio tome što „monstruma“ nije bilo nigdje na vidiku i smatrao se slobodnim od okova koje je imao. U zadnjoj pretrazi kuće policajci su ga zamolili da ih prati. Tako su policajci ponovno pretražili svaki kutak, a pripovjedač svoje stanje opisuje:

„Ni jedan mišić nije mi zadrhtao. Srce mi je kucalo smireno poput srca nedužnog spavača. Koračao sam s kraja na kraj podruma. S rukama prekrivenima na prsima lagodno sam koračao amo-tamo“ (Poe, 6). Bio je potpuno smiren, samouvjeren, nadomak slobodi i miru. Vjerovao je kako ga nikada neće otkriti. Opis njegova stanja može se pripisati sociopatskom poremećaju. U početku karakteristike poremećaja nisu toliko jasne, ali antisocijalnost, impulzivnost, agresija, nedostatak osjećaja krivnje, stida i žaljenja postaju sve jasniji kako se čitatelj primiče kraju djela. Biblioterapeut treba pitati učenike vide li te karakteristike kod pripovjedača i jesu li čak i na početku bile negdje vidljive. Krivimo li ponekad druge za vlastite nevolje, emocije i probleme? Tražimo li krivca u drugima dok se on zapravo skriva u nama samima?

Na samome kraju, kada su već policajci bili na odlasku, impulzivnost u pripovjedaču je proradila jer je htio utvrditi svoju „nevinost“ kucanjem po zidu iza kojega se nalazila njegova preminula supruga. U trenutku kada je pokucao iza izuzetno dobro sagrađenog zida, „odgovori

(...) glas iz nutrine groba“ (Poe, 7). Jecaj, krik i vrisak crnoga mačka izdali su pripovjedača, a policajci su nakon šoka brzo krenuli rušiti zid. Tijelo je palo u jednom komadu, a on je ugledao jednooku zvijer koja ga je izdala krikom. Tekst završava rečenicom:

„Zazidao sam tog monstruma u grobnicu!“ (Poe, 7).

Vraćanjem na djelo, pripovjedač započinje svoju priču riječima kako ne očekuje da čitatelji (po) vjeruju u ono što će upravo kazati. U retrospekciji se prisjeća događaja dok čeka svoju smrtnu kaznu. Cijela priča djeluje kao ispovijed kobnih događaja koji su se zbili između pripovjedača (vlasnika mačka), njegove supruge i mačka koji su ga doveli do ruba da počini ono najgore. Poznato je kako mnogi čekaju zadnji trenutak da traže ili oprost ili kažu istinu (iako ovdje pripovjedač bira reći istinu, kroz djelo se ne čini da previše žali za time što je učinio, već više djeluje da mu je žao što su ga ulovili). Naravno, to nije uvijek slučaj: „(...) sutra mi je umrijeti i danas želim rasteretiti svoju dušu“ (Poe, 2). Na kraju biblioterapeut treba pitati učenike kakvu radnju su očekivali, kakav kraj i jesu li iznenađeni slijedom obrađenih događaja.

Prethodno spomenuti MED ciklus jasno je vidljiv u ovom djelu zbog spleta okolnosti, odnosno događaja koji vode do raznih drugih događaja povezanih poput lančane reakcije. Misaoni se događaj nadovezuje na emocionalni, a emocionalni na fizički. Ovo djelo se u školi obrađuje u drugom razredu srednje škole kao izborna lektira. Ova mračna tema nije dovoljno promatrana kao takva, a mladi se ne susreću dovoljno s Poeom. Kurikulum slabo prati Poea pa bi tako dovođenje biblioterapeuta na nastavu bilo gotovo nemoguće. Ako želimo u budućnosti više djece i učenika koji će slobodnije i otvorenije govoriti o svojim emocijama, u školstvo se postepeno treba uvoditi biblioterapija u nastavi književnosti. Time bi se mladi potakli i na pozornije čitanje kojim će izvježbati tu vještinu. Osim toga, nastavnici hrvatskoga jezika trebali bi u budućnosti odslušati nekoliko seminara i primijeniti barem osnove biblioterapije u svome radu i na učenicima. Iako se u školi ne govori i ne uči o srži djela, trebalo bi spomenuti učenicima, i posebno naglasiti kako alkohol uništava život onoga koji ga konzumira, ali uništava i one koji su u njegovoj okolini. Bez biblioterapeuta, nastavnik će se držati kurikuluma i time propustiti važnu poruku koja bi učenicima mogla biti od velikog značaja.

LITERATURA:

- 1) »Biblioterapija« (2022.) *Enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, Preuzeto s <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7466>>. Pristupljeno 22. travnja 2022.
- 2) Bušljeta, R.; Piskač, D. (2018). *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti*. Zagreb: Hrvatski studiji, Sveučilišta u Zagrebu.

- 3) Cornett, C. E., Cornett, C. F. (1980). *Bibliotherapy: The Right Book at the Right Time*. Bloomington: Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- 4) Dvornik, D. (2014). „Vođeno čitanje i čitanje s predviđanjem u praktičnoj primjeni“, *Hrvatski*, 12 (1), 9-25.
- 5) Forum za slobodu odgoja (2016). *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje*. Slavonski Brod: Gimnazija Matija Mesić.
- 6) Poe, E. A. (2010). *Crni mačak*. Preuzeto s <https://www.gssjd.hr/wp-content/uploads/2010/11/poe_crnimacak.pdf>. Pristupljeno 22. travnja 2022.

Ivana Bertić
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatologiju
Kolegij: Biblioterapija u nastavi književnosti
ibertic@hrstud.hr

Empatija i suosjećanje na primjeru romana *Maćeha* Janka Matka

Sažetak:

Rad ima za cilj analizirati pojam empatije iz perspektive biblioterapije u nastavi književnosti. Autorica navedeno analizira na primjeru romana *Maćeha* hrvatskog pučkog književnika Janka Matka. Pojam empatije prvi je upotrijebio Theodor Lipps 1897. godine. Iako postoji mnogo definicija empatije, ostaje jedno sigurno da empatija predstavlja razumijevanje emocija druge osobe, a često se kaže da je empatija sposobnost stavljanja sebe u položaj drugoga. Autorica koristi dio romana Janka Matka pod nazivom *Maćeha* koji je nastao prema istinitom događaju, kako bi prikazala empatiju i suosjećanje Jive Babića i njegove obitelji prema pastiru Srećku i njegovoj obitelji.

Ključne riječi: biblioterapija, empatija, suosjećanje, Janko Matko, interpretacija, književnost

U ovom će se radu analizirati pojam empatije i suosjećanja iz perspektive biblioterapije u nastavi književnosti. Istražit ćemo enciklopedijsku natuknicu pojma *empatija*; što o empatiji pišu Rona Bušljeta i Davor Piskač (2018) u knjizi *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti*, potom ćemo se osvrnuti na djelo Davora Piskača (2018) u knjizi *O književnosti i životu* te ćemo vidjeti što Zoja Pisk (2014) govori u svome radu o *Empatiji*. Također, o čemu pišu Davor Vuković i Josip Bošnjaković u svom radu *Empatija, suosjećanje i milosrđe: psihološke i teološke perspektive*. Pojam empatije i suosjećanja prikazat ćemo kroz dio romana *Maćeha* hrvatskog pučkog pisca Janka Matka.

Enciklopedijska natuknica navodi kako je pojam empatija nastao od „(em- + -patija) u psihologiji kao kognitivno razumijevanje čuvstava i položaja druge osobe, primjerice, situacije u kojoj se osoba nalazi, patnje koju podnosi, ugroženosti koju doživljava, a onda da je to i emocionalno uživljavanje u osjećaje druge osobe“ (Hrvatska enciklopedija, 2022.). Pojam empatija prvi je upotrijebio Theodor Lipps 1897. godine. U književnom se djelu empatija

očituje svojevrsnim čitateljevim uživljavanjem u predočeni svijet uz istodobno izuzimanje iz situacije čitanja. Kao pokazatelj uspostavljene empatije obično se uzima čitateljeva prožetost tuđim osjećajima epskoga ili dramskog lika, lirskoga subjekta i slično. Potreba za uvođenjem pojma empatije povezana je s korjenitom promjenom koja je nastupila s masovnim širenjem pismenosti i napuštanjem prakse javnog čitanja književnih djela (Hrvatska enciklopedija, 2022).

Rona Bušljeta i Davor Piskač (2018) u knjizi *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti* empatiju predstavljaju kao sredstvo pomoću kojeg čitatelj može prodrijeti u psihološku motivaciju lika bez potencijalne opasnosti od izravnog uspoređivanja s istim (Bušljeta i Piskač, 2018: 55). Nadalje, ističu da se kroz proces identifikacije učenike može navesti da razmišljaju o mislima i emocijama likova koje likovi posjeduju. Taj proces identifikacije možemo primijeniti na primjeru djela (*Preobražaj, Povratak Filipa Latinovicza, Zeleni pas*) u kojima kroz obiteljske probleme možemo pretpostaviti s kojim se mislima i emocijama bore pojedini likovi. Također, možemo navesti pojam emocionalne inteligencije, a emocionalna inteligencija se objašnjava kao „prirodni potencijal za dijeljenjem, razumijevanjem i odgovorom drugome uz želju i brigu o afektivnim stanjima drugih te kao naša sposobnost uživljavanja u život, ali i u umjetnost“ (Bušljeta i Piskač, 55).

Davor Piskač (2018) u knjizi *O književnosti i životu* navodi kako iz psihološke perspektive empatija predstavlja proces osjećaja, razumijevanja stanja, situacija u kojoj se druge osobe nalaze i slično. Empatija se može prikazati kao sposobnost stavljanja sebe u položaj drugoga, to jest kao razumijevanje emocija koje druga osoba osjeća, a da osoba ostane svjesna svojega identiteta (Piskač, 2018: 153-154). Autor zatim empatiju dijeli na kognitivnu i afektivnu. Kognitivna empatija je svjesnost o unutarnjim stanjima druge osobe u koja spadaju njezine misli, osjećaji i postupci. Afektivna empatija se pak zasniva na unutrašnjoj emotivnoj reakciji koja se sastoji od osjećaja osobe koju razumijevamo (Piskač, 154).

Zoja Pisk (2014) u svom radu *Empatija*, navodi kako je Sigmund Freud upotrebljavao riječ *Einfühlung* (empatija, uživljavanje, suosjećanje) u svojim radovima, no čini se da pojam nikad nije smatrao centralnim instrumentom analitičkoga prikupljanja podataka ili neposrednim terapijskim čimbenikom. Pisk (2014) objašnjava kako je Freud gledao na empatiju:

„Vjerovao je da je empatija – to jest sposobnost staviti se u položaj drugoga i zamisliti da su njegova mentalna stanja i reakcije slične vlastitima, preduvjet shvaćanja tuđega mentalnoga sklopa, i vjerovao je, također, da je empatija čimbenik koji omogućuje liječenje“ (Pisk, 2014: 141).

Ulazeći u osjećaje, stanje i situaciju druge osobe nastojimo osobu shvatiti iz njezine perspektive, no istovremeno treba paziti da se ostane u vlastitom identitetu i načinu promišljanja. Pisk (2014) posebno naglašava kako empatija nije isto što i simpatija:

„Mi možemo razumjeti misli, osjećaje i stajalište duge osobe bez osjećaja simpatije za tu osobu, a isto tako netko može osjećati simpatiju za drugu osobu bez dubljeg razumijevanja njezina subjektivnog realiteta“ (Pisk, 144).

Autorica zaključuje kako „iako postoje različite definicije empatije u različitim psihoterapijskim pravcima, svima je zajedničko da uključuju nastojanje da se osjeti, participira i shvati kako druga osoba doživljava svijet i sebe u svijetu“ (Pisk, 146). Pojam suosjećanje definirali su Davor Vuković i Josip Bošnjaković (2016) u svom radu *Empatija, suosjećanje i milosrđe: psihološke i teološke perspektive*. Autori navode:

„Suosjećanje označuje aktivno sudjelovanje u situaciji drugoga, odnosno označuje stanje ganuća pred situacijom patnje druge osobe te spremnost djelovati i pomoći. Suosjećanje ne znači doživljavanje istih osjećaja i doživljaja koje ima druga osoba, nego određeni vid supatnje zbog nevolje ili patnje u kojoj se druga osoba našla. Suosjećanje tako označava svojevrsnu aktivnu dimenziju empatije, to jest suosjećajna osoba će potaknuta doživljavanjem situacije druge osobe nastojati i sama unijeti neku promjenu prema boljitku kod te osobe“ (Vuković i Bošnjaković, 2016: 734).

Dalje ističu da suosjećanje počinje onog trenutka kada se primjećuje patnju druge osobe te kada ta patnja potiče na moguću akciju (Vuković i Bošnjaković, 735). Također zaključuju da je suosjećanje vezano za teške situacije:

“Vidimo kako je suosjećanje često vezano uz neku tešku situaciju drugih osoba, dok kada govorimo o empatiji tada ne uključujemo to razlikovanje. Suosjećanje je dakle više okrenuto patnji druge osobe, suosjećanju druge osobe koja je u određenoj potrebi, dok je empatija proces koji pomaže uživjeti se u situaciju druge osobe bez obzira kakva ta situacija bila, radosna, patnička, dobra ili loša“ (Vuković i Bošnjaković, 735).

Razlika između empatije i suosjećanja leži u tome da su “empatija i suosjećanje odgovor subjekta na situaciju objekta s kojim je u određenom odnosu, odgovor koji ima različite naglaske kako kod empatije tako i kod suosjećanja“ (Vuković i Bošnjaković, 736).

Nakon što smo objasnili što empatija jest, navedeno ćemo primijeniti na romanu *Maćeha*, hrvatskog pučkog pisca Janka Matka čiji je roman napisan prema istinitom događaju. Teške sudbine hrvatskih obitelji prije, za vrijeme i poslije prvog i drugog svjetskog rata satkane su od empatije i suosjećanja među likovima. Početak romana pokazuje empatiju Jive Babića i njegove obitelji prema pastiru Srećku, kojeg je Babić doveo kući na povratku iz Fužina, gdje je lokalnom gostioničaru prodao vino. Srećko je bio skroman i radišan dječak koji je svojom marljivošću i dobrotom zaslužio topli dom i ljubav u novoj sredini. Suosjećanje Jive Babića

vidljivo je kad mu žene nude vino na prodaju. U ovom citatu možemo iščitati da se Babić postavio u poziciju tih žena i shvatio da će svojim postupkom pomoći ženama i njihovim obiteljima, jer kako žena kaže:

„Uzmite moje, striče! Postali bute dobrotvor meni, deci, a i mome Štefanu“ (Matko, 1974: 8).

Vrijeme je prolazilo, Srećko je postao mladić te je otišao služiti vojsku u Osijek. Svoje dobrotvore nije zaboravio te im se redovito javljao. Po povratku iz vojske Srećko je od Jive i Zorke dobio komad zemlje, novac i građu te obećanje da će mu kuća do jeseni biti gotova. Suosjećanje Jive i Zorke ovdje bi se moglo interpretirati kao ljubav, sreća i ponos što je maleni dječak Srećko izrastao u poštenog i vrijednog mladića. Empatija prožeta osjećajem zadovoljstva, sreće i ljubavi nastavlja se dalje kroz Srećkovu ženidbu za Mandu, djevojku koju je sam izabrao. Svoju zahvalnost prema Jivi, Srećko je i nakon ženidbe pokazivao pomažući na gospodarstvu: „Kada je granulo proljeće, Srećko je radio kod Babića, ali je koji dan i izostao, jer je od zore do mraka krčio svoju šikaru“ (Matko, 24).

Srećko i Manda bili su blagoslovljeni djevojčicom Ljubicom, no ubrzo izbija rat, a Manda je u blagoslovljenom stanju sama s malim djetetom ostala kod kuće dok je Srećko morao na bojište. Manda je patila za svojim Srećkom, ali i za djetetom koje je pri porodu izgubila. Srećko pokazuje optimizam i vjeru u povratak Mandi i djetetu: „Ne tuguj, Manda, previše za sinom, došiel bum ja uskoro, jer svi kažu da bu rat brzo završil. Čuvaj zdravlje, imali bumo mi više sinova“ (Matko, 25-26).

Početak godine za Mandu je koban te saznaje strašne vijesti o Srećkovoj sudbini: „U početku 1917. godine Manda dobije paketić, u njemu rupčić, ručnik, kutiju za cigarete. Strava ju je uhvatila jer je sve to dala Srećku kada je odlazio od kuće u rat“ (Matko, 26). Mandine emocije odaju prikaz boli nakon vijesti o Srećkovoj pogibelji: „bolan vrisak, uz glasan plač i jauk, odjekivao je iz njezina doma. Djevojčica Ljubica otrči do susjeda koji odmah dođu i zateknu Mandu kako jauče i plače, ljubeći ručnik, rupčić i kutiju“ (Matko, 26). Mandino duševno stanje nakon Srećkove pogibelji svedeno je na minimum, ona ne može preživjeti ovu bol i tugu, a kako i sama kaže, želi umrijeti, no ipak shvaća da mora živjeti za svoje dijete: „Najradije bih umrla i pošla svome Srećku, ali ja ne bum, ne smem umreti, moram živeti za ovu moju siroticu. Na proleće bum ozdravila, na proleće, kada sve počne cvetati na mojoj zemlji“ (Matko, 27). Ovdje možemo prepoznati Mandinu ljubav i brigu za dijete, te želju da s buđenjem prirode sama procvjeta i nastavi borbu za bolju i sretniju budućnost.

Usprkos želji za životom, Ljubica je u listopadu shvatila da se Mandi bliži kraj. Manda je mirno usnula znajući što joj je obećao stric Jiva: „Ak ti je, Manda suđeno da moraš tako mlada poći s ovoga sveta, pojdi smireno svome Srećku, a Ljubica bu naša, kak je bil i Srećko“

(Matko, 27). Jiva je osjetio sažaljenje i suosjećanje s Mandinom nesrećom, a empatija budi u njemu želju da Ljubicu prigrli kao svoje rođeno dijete i pruži joj roditeljsku ljubav koju je pružio i njezinom pokojnom ocu. Ljubica je rasla okružena ljubavlju, no tuga za majkom nije jenjavala: „Kaj ti je Ljubice? Zakaj opet suze u očima? Danas ujutro, čim sam ustala, zaželela sam pohoditi grob svoje majke. Nitko ti to ne brani, Ljubice, ne budi tužna! Striče dragi, kak ne bi bila tužna, prešla sam na našu zemlju, tamo na bregu rasteju prve rožice. Počela sam brati, a onda malo dalje videla sam lepše rožice, pa sam prešla po stazici gredice, kad čujem kumu Prstačevku kak viče: »Kaj te je sim doneslo Ljubice? Gaziš mi po gredicama, delaš mi škodu radi tih rožic! Morala si me pitati, ja bi ti ih sama nabrala.« Rekla sam joj: »Ja najrajše sama berem rožice za grob moje majke. Zakaj moram vas pitati? To je zemlja naša i rožice su naše!« Ali ona reče: »Kaj bi to bilo vaše? Teško mi trgovcu otplaćujemo dug koji je tvoja mama napravila! Ta je zemlja sad naša.«“ (Matko, 30-31).

Srca drugih susjeda su se slamala kad su vidjeli kako Ljubica plače i jauče na majčinom grobu. Susjeda Jagatićka posebno se zabrinula za Ljubicu te govori Zorki Babić:

„Kuma Zorko, bila sam na grobu svoga staroga kada je došla vaša Ljubica. To se dete ne bu othranilo. Previše je pametno. Ja sam se rasplakala slušajući je kako plače i jauče, kako doziva majku. Plačući je govorila: Pokoj večni, mila majčice, primite ove rožice, majko, s naše zemljice!« I nastavila je još: »Majko draga, tužim se vama, ostavili ste me, majko, a moj čačko počiva daleko od nas... Nemam brata ni sestrice, a ni ova zemljica više nije naša... Došla bum, majko, mnogo puta, znam da vam ne bum nigdar dodijala!«“ (Matko, 31).

Ovdje možemo zaključiti da empatija i suosjećanje žive i rastu u svakom pojedincu na drugačiji način. Babić je svojim ponašanjem svakodnevno Ljubici pokazivao da ju razumije i pokušavao je nadomjestiti prazninu koja je nastala u njezinom srcu, dok trgovac i Prstačići te osobine ne posjeduju i pokazuju Ljubici svu okrutnost svijeta.

Cijeli roman *Maćeha* prožet je empatijom i suosjećanjem, pojmovima koji su naizgled slični, a opet različiti. Promatrajući sudbine likova u romanu, čitatelj se može uživjeti u stanje pojedinog lika, a možda i osjetiti bol uzrokovanu gubitkom voljene osobe. Na primjeru Ljubice vidljiva je tuga uzrokovana okrutnošću i bešćutnošću, ali istovremeno zahvalnost i poštovanje koje je naslijedila od oca Srećka i majke Mande. Možemo zaključiti da se suosjećanje gradi u osobi od malih nogu dok se empatija rađa s odrastanjem. Oba pojma povezana su s emocijama i jednostavno nas potiču na reakciju kojom možemo podići osobu iz očajja i pokazati joj put u svjetliju budućnost.

LITERATURA:

- 1) »Empatija« (2022.) *Enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, Preuzeto s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17843>>. Pristupljeno 30. travnja 2022.
- 2) Bušljeta R.; Piskač D. (2018.) *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- 3) Matko, J. (1974.). *Maćeha*. Zagreb: Znanje.
- 4) Piskač, D. (2018.). *O književnosti i životu*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- 5) Pisk, Z. (2014.). „Empatija“, U: Kozarić Kovačić, D.; Frančišković, T. (ur.), *Psihoterapijski pravci*. Zagreb: Medicinska naklada.
- 6) Vuković D; Bošnjaković J. (2016.). „Empatija, suosjećanje i milosrđe: psihološke i teološke perspektive“, *Bogoslovska smotra*, 86 (3), 731-756. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/252081>>. Pristupljeno 30. travnja 2022.

Petra Cvitaš

Fakultet hrvatskih studija Sveučilište u Zagrebu

Odsjek za kroatologiju

Kolegij: Biblioterapija u nastavi književnosti

lapuh.petra@gmail.com

Razumijevanje romana *Gonič zmajeva* Khaleda Hosseinija u emocionalnom aspektu

Sažetak

Autorica u radu predstavlja pojam biblioterapije te s preciznošću raščlanjuje biblioterapiju u kliničkom smislu te biblioterapiju u literarnom smislu. Članak se bavi pitanjem empatije i suosjećanja na primjeru romana *Gonič zmajeva* Khaleda Hosseinija. Roman afganistanskog pisca prikazuje tešku životnu priču junaka Amira koji se vraća u svoje rodno mjesto kako bi spasio dijete svojeg najboljeg prijatelja. Na naglasku su teške emocije koje zaista kod čitatelja izazivaju osjećaje empatije i suosjećanja. Autorica ovoga rada izdvojila je nekoliko poglavlja s najboljim narativnim primjerima koji u sebi sadrže ove emocije.

Ključne riječi: biblioterapija, empatija, suosjećanje, interpretacija, Khaled Hosseini, istraživanje

Biblioterapija predstavlja vrstu kreativne terapije koja uključuje čitanje i pripovijedanje književnih tekstova u svrhu terapijskog učinka. Ideja je da fikcija pojedincu omogući sigurno okruženje u kojem bi se on mogao suočiti sa svojim emocionalnim problemima. Dakle, biblioterapija koristi odnos pojedinca prema sadržaju literarnoga teksta kao terapiju, a tekstovi se biraju na temelju životnih problema s kojima se pojedinac nosi. U kliničkom smislu, biblioterapija za cilj ima liječenje blažih i umjerenih mentalnih stanja poput depresije ili anksioznosti, dok literarna biblioterapija pomaže zdravim ljudima da se suoče s određenim problemima, i to usvajanjem pozitivnih promjena u ponašanju kako bi se pojedincu pomoglo da izađe iz kruga negativnih emocija. Bitno je istaknuti da se sličnost između metoda vidi kako pojašnjava Davor Piskač:

„Razvojna biblioterapija, kao i klinička koriste posebno prilagođene tekstove koji ne moraju biti književni. Štoviše, tekstovi namijenjeni razvojnoj biblioterapiji su uglavnom posebno osmišljeni i literarno „pojednostavljeni“, prilagođeni radu s klijentima te ciljaju na njihove specifične probleme“ (Piskač, 2016: 62).

Jedna od glavnih prednosti biblioterapije njezina je mogućnost da pojedincu pomogne vidjeti kako njegovo iskustvo nije jedinstveno te često dolazi do razvijanja više suosjećanja i empatije prema samome sebi, ali i prema drugome kroz identifikaciju s pripovjedačevim borbama. Samo je jedna u nizu prednosti biblioterapije činjenica da ona čovjeku daje šansu da iskusi univerzalnost ljudskoga iskustva i emocija. To univerzalno razumijevanje dodatno se može poboljšati čitanjem fiktivnih djela koja se odnose na osobnost pojedinca i probleme s kojima je on suočen. Čitatelj pritom nije izravno suočen sa svojim životnim problemima:

„Posredno se preko empatije i suosjećanja može steći dojam o svojoj složenosti osobnoga emocionalnog života. Omogućuje se čitateljima da prođu kroz sve emocije i sve osjećaje likova, i one ugodne i neugodne, one radosne i one bolne, a sve iz perspektive književnosti kao emocionalno sigurnoga mjesta za čitatelja“ (Bušljeta i Piskač, 2018: 14).

Književni nam tekstovi predstavljaju svojevrsan nacrt ljudskoga društva. Krenuvši od najstarijih zapisa drevnih civilizacija do grčkih filozofa, od Homerovih epova do renesansnih drama, od Jane Austen pa do Harper Lee, književna nam djela daju uvid u razne svjetske društvene sredine. Književnost je tako više od pukog povijesnog ili kulturnog artefakta, ona nam može poslužiti kao uvod u cijeli jedan novi svijet iskustava. Čitajući studije o povezanosti empatije i čitanja, možemo zaključiti da ljudi koji čitaju književnost imaju više suosjećanja prema drugima koji ih okružuju jer nas književnost tjera da „obujemo tuđe cipele“. Posjedovanje empatije naspram drugih, čovjeka dovodi do kvalitetnije socijalizacije, bolje mogućnosti mirnog rješavanja raznih sukoba, bolje suradnje na radnome mjestu, ali i aktivnog uključivanja u stvaranje boljeg mjesta u vlastitoj zajednici. Žurić Jakovina (2021: 237) naglašava rezultate istraživanja o učincima čitanja na čitatelja, koji pokazuju da su čitatelji prilikom čitanja književnih tekstova skloniji doživljavanju autokorektivnih emocija kao što su suosjećanje i empatija prema likovima. Čitatelji koji „inače imaju visok stupanj uživanja, a koji se istovremeno i angažiraju u čitanje teksta po principu osobne identifikacije s njegovim instancama, imaju veći stupanj samoperceptivne promjene prouzročene čitanjem. Generalno rečeno, dokazano je kako određene osobe, one sklone uživanju i identifikaciji, imaju veću šansu doživjeti uvid i promijeniti doživljaj sebe“ (Žurić Jakovina, 2021: 237).

Ono što bismo također željeli istaknuti je čitanje dječjih knjiga. Možemo reći kako je čitanje dječjih knjiga važno za izgradnju empatije kod djece. Osim što će im pomoći u stvaranju pozitivnih odnosa sa svojim vršnjacima, pomoći će im i u boljem razumijevanju samih sebe i da lakše napreduju u svijetu, a također će im omogućiti bolju komunikaciju s drugim ljudima. Osim samoga čitanja dječjih knjiga, obrade sadržaja, razmišljanje o likovima igra veliku ulogu u razvoju empatije kod djece. Ove su tvrdnje potkrijepljene istraživanjima provedenim 2016.

godine u kojem je otkriveno kako je kod djece koja su primala narativnu terapiju veća vjerojatnost da će podržavati empatične teme u svojim pričama, nego kod one djece koja su bila u kontroliranoj skupini. Istraživači su utvrdili da dječje knjige i rasprava o njima mogu pozitivno utjecati na djetetovu sposobnost empatiziranja. Ono što se proučavalo su razgovori između roditelja i djece nakon čitanja knjiga, a razgovori su se odvijali i bili kodirani na temelju prikaza mentalnih stanja likova u priči, pa je utvrđeno da su razgovori o diskursu mentalnog stanja povezani s dječjom teorijom uma (Solow, 2018: 4-6). Nadalje, opisano je i istraživanje jednoga fakulteta koji je koristio dječju književnost u nekoliko razreda kao sredstvo za olakšavanje suosjećanja i empatiziranja učenika prema drugima. Čitanje je književnosti učenike oslobodilo i pomoglo im da se ponovo osjećaju kao djeca te da otvore svoja srca, a time i umove, a reakcija ovih učenika daje nam uvid u to kako djeca mogu reagirati na priče koje čitaju i kolika je zapravo moć knjige i čitanja (ibid).

Cilj je ovog rada istražiti i prikazati kako fikcija poziva čitatelja na empatiju i suosjećanje. Za interpretaciju, kako bismo identificirali kako se koriste narativne tehnike za promicanje empatije, koristit ćemo djelo *Gonič zmajeva* Khaleda Hosseinija (2018). Glavni je lik Amir, afganistanski dječak, smješten u društvu posve različitom od našeg zapadnjačkog, a upravo njegov lik odražava, ali i preispituje društvenu strukturu koje je i on sam dio. Roman prikazuje kulturu koja većini zapadnjačkih čitatelja vjerojatno nije u potpunosti poznata, budući da oni često nisu svjesni društvenih sukoba u dalekim dijelovima svijeta. Do saznanja o drugim kulturama i mjestima uglavnom se dolazi preko aktualnih medija koji učestalo zanemaruju dokumentiranje priča običnih, „malih“ ljudi Bliskoga istoka. Dječja perspektiva u ovome romanu stvara iskreniji prikaz života nego što to može promovirati bilo koje medijsko izvješće, dajući čitatelju uvid u aktualni i povijesni život u stranoj kulturi. Smatramo kako doživljavanje tuđe kulture upravo kroz perspektivu djeteta može potaknuti empatiju i promicati razumijevanje. Osvrnut ćemo se na nekoliko poglavlja ovoga romana kako bismo prikazali način na koji narativne tehnike u djelu u čitatelju mogu izazvati empatiju prema Amiru. Narativna je empatija važna zbog načina na koji čitatelj razumije i suosjeća s dječakovim prikazom afganistanske kulture i njegovom potragom za iskupljenjem. Amirova ograničenja, u smislu znanja i obrazovanja te njegov ambivalentan odnos prema ocu, pozivaju čitatelja na empatičnu refleksiju. Bitno je istaknuti kako je autor djela odrastao u istome kontekstu kao i njegov pripovjedač, pa koristeći vlastito iskustvo kao inspiraciju za fiktivno djelo, Hosseini svoju priču povezuje sa stvarnim događajima i emocijama.

Roman osvjetljava društvenu situaciju u Afganistanu te prikazuje kako društveni sukob između etničkih i vjerskih skupina prerasta u građanski rat te kako talibani, islamski

fundamentalisti, postaju sve utjecajnijom silom u zemlji. Toj je društvenoj situaciji suprotstavljen prikaz Amirova djetinjstva i njegova prijateljstva s dječakom Hasanom. Nakon što Amir pasivno promatra kako nasilnici iz susjedstva siluju Hasana, njegova je savjest opterećena te on biva opčinjen velikom krivnjom jer nije pomogao zaštititi i obraniti svoga prijatelja:

„Postao sam ono što sam danas jednoga tmurnog studenog zimskog jutra 1975., u dobi od dvanaest godina. Točno se sjećam tog trenutka kad čučim iza trusnoga zida od blata i virim u sokak kraj zaleđenog potoka. Bilo je to davno, no shvatio sam da je pogrešno ono što tvrde za prošlost, da se može odbaciti. Jer, prošlost se otima rukama i nogama. Razmišljajući danas o tome, uviđam da u taj sokak zurim već zadnjih dvadeset i šest godina“ (Hosseini, 2018: 9).

Osjećaj žaljenja i kajanje oblikovat će odnos dvaju dječaka nakon ovoga incidenta, a upravo to može potaknuti čitatelja na suosjećanje i povezivanje s jakim osjećajima koji se pojavljuju u djelu. Krivnja, kajanje i žaljenje univerzalne su emocije te mogu omogućiti svim ljudima da se prepoznaju u takvim osjećajima. Kako se oružani sukob razvija u romanu, tako nam priča prikazuje Amirov težak i opasan bijeg u Sjedinjene Američke Države, njegovu prilagodbu na posve novu kulturu, u potpunosti drugačiju od one afganistanske te Amirovo suočavanje s izazovima života u dijasporskoj zajednici u Kaliforniji:

„Baba nije imao gotovine za naranče. Napisao je gospodinu Nguyenu ček, a gospodin Nquyen je od njega zatražio legitimaciju ... Htio sam im ispričati kako bismo u Kabulu odlomili granu s drveta i koristili je kao kreditnu karticu. Hasan i ja bismo ponijeli drveni štap k pekaru. On bi nožem urezao po jedan zarez za svaku štrucu nana ... Na kraju mjeseca otac bi mu platio prema broju zarezna na rovašu. Ništa više. Nikakvih pitanja. Nikakve legitimacije“ (Hosseini, 2018: 103-104).

Nakon dosta godina izbjivanja iz Afganistana, Amir ženi djevojku po imenu Soraya, ali saznaje da je Hasan dobio sina te se osjeća moralno dužnim zaštititi ga nakon što mu obiteljski prijatelj kaže da su Hasana i njegovu ženu ubili talibani. Amir tako kreće na put iskupljenja natrag u Afganistan kako bi dječaka doveo na sigurno:

„One noći kad je Rahim Kan nazvao, ležao sam u mraku i očima pratio usporedne pruge srebrnog svjetla koje je na zidu ostavljala mjesečina navirući kroz rebrenice. U neko doba, možda čas prije svitanja, utonuh u san. Sanjao sam Hasana kako trči po snijegu ... Vikao je osvrćući se: „Za tebe tisuću puta.“ Tjedan dana kasnije sjedio sam uz prozor u avionu Pakistanske zračne kompanije (...)“ (Hosseini, 154).

Književna se empatija formira tijekom čitanja, a univerzalnost ljudskih osjećaja premošćuje društvene, kulturne, vjerske i ekonomske razlike koje bi inače mogle spriječiti osjećaj empatije i suosjećanja u čovjeka. Roman *Gonič zmajeva* na slikovit način prikazuje afganistansku kulturu, a strani se čitatelj tako upoznaje s afganistanskom svakodnevicom. Dakle, prikazana je kultura koja bi čitatelju lako mogla biti nepoznata, pa je stoga pojam

empatije još važniji jer čitatelj mora suosjećati s glavnim likom u sredini drugačijoj od njemu poznate. Djelo nam prikazuje događaje na koje djeca ne reaguju empatično, kao što je Amirova averzija prema Hazarima, turkijskim nomadskim plemenima prema kojima on, kao i većina njegovih vršnjaka osjeća nesklonost i antipatiju. To je tako jer su djeca “pokvarena“ društvenim kodeksom te ne uspijevaju uvijek učiniti moralno ispravnu stvar što čitatelja potiče na razmišljanje o vlastitom moralnom ponašanju. Na roman je snažno utjecala prisutnost djeteta kao fokalizatora što pridonosi jedinstvenosti načina na koji se koriste narativne tehnike. Amir je istodobno i protagonist i pripovjedač, često djetinjast, što dovodi do njegova iracionalnog ponašanja i nezrelih odluka. Kao odrastao, Amir se nerado prisjeća svojih nedjela iz djetinjstva te izražava veliko kajanje, a upravo to njegovo djetinjaštvo može pridonijeti legitimiranju njegovih okrutnih postupaka i nezrelog ponašanja u mlađim danima te je vjerojatnije da će čitatelji prepoznati Amirovu ranjivost prisjećajući se vlastitog djetinjstva. Iako bi Amir lako mogao biti iz druge kulture i tradicije drugačije od one koja je čitatelju poznata, čitatelj se može empatično povezati s Amirom zahvaljujući zajedničkim emocijama koje osjeća svako ljudsko biće. Iz glavnoga lika naviru razni osjećaji poput ljutnje, tuge, dosade, straha, gađenja ili pak radosti, a te emocije čine Amira ranjivim. Njegova ranjivost izaziva jače suosjećanje i empatiziranje kod čitatelja jer pridonosi stvaranju osjećaja unutarnje patnje i kajanja u čitatelja.

Ovaj roman predstavlja nevjerojatno djelo koje nam opisuje život iskrenim i izvanrednim očima djeteta te svjedočimo situacijama u kojima je glavni lik viktimiziran, ali i u kojima su neki drugi likovi podvrgnuti nepravdom i okrutnom postupanju. Čitajući ovo djelo suosjećanje i empatija promiču se kroz univerzalne emocije koje čitatelj dijeli s Amirom. Čitanje književnosti pruža nam osjećaj zadovoljstva na mnogo načina – utječe na ljude tako što ih poučava suosjećanju, zabavlja ih te inspirira. Povijesna nam literatura pomaže razumjeti kakav je život bio u prošlosti, dok nas distopijska upozorava kakvim bi mogao biti u budućnosti ako nastavimo s lošim navikama. Vjerska djela pomažu u pronalasku i njegovanju vjere, a ona o društvenoj nepravdi nas pak potiču na djelovanje. Sve u svemu, književnost je ta koja čovjeka uči suosjećanju i empatiji te mu pomaže da proširi svoj um, kao što možemo vidjeti na primjeru ovoga djela koje je iako fiktivno, ono odražava stvarne izazove u društvu i stvarne ljudske emocije povezane s društvenim sukobima te je upravo ta „stvarnost“ pokretač prsnog odnosa između djela i čitatelja.

LITERATURA:

- 1) Bušljeta, R.; Piskač, D. (2018). *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti: priručnik za nastavnike*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- 2) Hosseini, K. (2018). *Gonič zmajeva*. Zagreb: Vorto Palabra.
- 3) Piskač, D. (2016). „Biblioterapija i psihoanalitička kritika u kontekstu teorije sustava“, *Kroatologija*, 7 (2), 60-81. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/200452>>. Pristupljeno 29. travnja 2022.
- 4) Solow, K. (2018). „Using Children's Books to Build Empathy in Children“, *Expressive Therapies Capstone Theses*. Preuzeto s <https://digitalcommons.lesley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=expressive_theses>. Pristupljeno 29. travnja 2022.
- 5) Žurić Jakovina, I. (2021). *Čitanje kao transfer: knjige za samopomoć, psihoterapijski romani i transformacijsko-terapijski učinci čitanja*. Zagreb: Durieux.

Tena Čajić

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatologiju

Kolegij: Biblioterapija u nastavi književnosti

tcajic@hrstud.hr

***Zeleni pas* Nade Mihelčić**

kao mogući primjer za biblioterapijske radionice

Sažetak

Autorica u radu analizira razvojnu fazu koju zovemo adolescencija. U razdoblju adolescencije događaju se psihičke i tjelesne promjene koje utječu na adolescenta. Prvi dio rada bavi se teoretskim dijelom, pritom autorica uz već spomenuto razdoblje adolescencije prati i roditeljske stilove te ističe pojmove poput empatije i privrženosti. Rad ima za cilj prikazati i objasniti obrasce ponašanja koje uočavamo u djelu *Zeleni pas* Nade Mihelčić. U drugom dijelu rada, upoznajemo se s pojmom *biblioterapije*, predlaže se biblioterapijska radionica s formiranim grupama, a s naglaskom na djelo *Zeleni pas*.

Ključne riječi: biblioterapija, Nada Mihelčić, adolescencija, radionica, emocionalni razvoj, roditeljstvo

Naziv adolescencija potječe od latinske riječi *adolescensia*, što u prijevodu znači mladost, mladenaštvo. To je razvojna faza koja obuhvaća razdoblje približno od 10. do 22. godine. Često se adolescencija naziva i razdoblje bure, oluje, pobune i nemira. Uz sve navedeno, razdoblje adolescencije je i razdoblje velikih promjena, kako tjelesnih, tako i psihičkih. To je razdoblje života u kojemu promjene mladoj osobi izazivaju osjećaje nestabilnosti i oscilacije u raspoloženju i ponašanju. Charles Dickens za adolescenciju kaže: „Ona je najbolje razdoblje života, ona je najgore razdoblje života, ona je doba mudrosti, ona je doba ludosti“ (Rudan, 2004: 36). Ovaj rad je zamišljen tako da prati obrasce ponašanja koje adolescenti pokazuju u ovom razdoblju. Rad je podijeljen na dva dijela, prvi je dio teorijski uvod u adolescenciju i emocionalni razvoj, dok drugi dio praktično obrađuje obrasce ponašanja adolescenta na primjeru djela *Zeleni pas* Nade Mihelčić iz 2009. Na kraju rada predložimo smjernice za provedbu biblioterapijske radionice na primjeru djela *Zeleni pas*.

Psihičke i emocionalne promjene u adolescenciji manje su opipljive i teže za prikazati od onih fizičkih, no one isto tako predstavljaju jedan važan životni zadatak (Rudan, 37). Počinju se pojavljivati različite dimenzije vrednovanja, poput vrednovanja akademske uspješnosti, socijalne i tjelesne kompetencije, tjelesnog izgleda, ali uz to se vrednuju i izgrađuju odnosi poput bliskih prijateljstva, romantične privlačnosti te poslovne kompetencije (Berk, 2007: 383). Za dijete je bitno da kroz razdoblje adolescencije prođe sa što manje problema, da mu roditelj pruža podršku, toplinu, osjetljivost te da ga prihvaća. Djeca koja odrastaju uz takve roditelje imaju manje problema u prilagodbi, kao i veću sposobnost da se nose s teškim emocijama te da na pozitivan način reguliraju svoje ponašanje. S druge strane, hladni roditelji, koji pokazuju prema djetetu manjak prihvaćanja i podrške, dovode adolescenta do toga da postaje nesiguran u sebe, da bude sklon pokazivanju znakova agresije, poremećaja pažnje te je izraženo i povlačenje u sebe (Macuka i sur., 2011: 387).

Erikson je prvi prepoznao identitet kao glavno postignuće u razvoju ličnosti u adolescenciji: “Konstruiranje identiteta podrazumijeva definiranje tko ste, koje su vaše vrijednosti i smjerovi koje ste odlučili slijediti u životu“ (Berk, 382). Izgradnja identiteta je ključan korak prema razvijanju i izrastanju u sretnu, produktivnu, odraslu i zrelu osobu: „Adolescenti koji prolaze kroz proces unutarnjeg pretraživanja sebe naposljetku dolaze do zrelog identiteta“ (Berk, 383). O tome ovisi uključenost u zajednicu, moralni i religijski ideali. Adolescenti često imaju slab osjećaj povjerenja prema svijetu oko sebe te imaju poteškoće u pronalaženju ideala u koje će vjerovati. Ako imaju slabu autonomiju ili inicijativu u aktivnom istraživanju različitih alternativa te ako im nedostaje produktivnosti, tada neće uspjeti izabrati zanimanje koje će odgovarati njihovim interesima i sposobnostima. U formiranju identiteta adolescent prolazi fazu istraživanja u kojoj istražuje i isprobava različite životne mogućnosti (Berk, 383). Biti (1986) kaže da se identitet razvija pod utjecajem različitih faktora, poput; imena i prezimena, tjelesne građe, hormonske aktivnosti, stupnja inteligencije, emocija, kulture, socijalnog statusa te obitelji (Biti i dr., 1986: 73). Kada je adolescent pri kraju izgradnje svog identiteta postoje četiri vrste identiteta koje je mogao postići. Psihološki zdravi identitet ako ga je adolescent postigao nazivamo postignuti identitet i moratorij, dok su preuzeti identitet i difuzija identiteta neadaptivni put prema zreloj dobi i zreloj definiciji sebe (Berk, 384 – 385).

Tragove emocionalnog razvoja treba potražiti u sljedećim odrednicama: rano djetinjstvo, razvoj privrženosti, samopoštovanje, empatija. Prvu odrednicu koju navodimo je rano djetinjstvo. Sve ove odrednice su povezane s riječju „obitelj“. Zašto je ovo važno? Freud kaže da je emocionalna povezanost majke i djeteta temelj svih kasnijih odnosa u životu. Privrženost definiramo kao snažnu emocionalnu povezanost između djeteta i roditelja, kao i

snažna emocionalna povezanost između adolescenata i posebnih ljudi u njihovom životu, koja kod pojedinaca izaziva ugodu i radost. Interakcija s ljudima u trenucima stresa može nas umiriti ili utješiti. Osjećaj naklonosti i sigurnosti, koji izlazi iz nas samih, razvija se iz zdravog odnosa privrženosti te povoljno utječe na sve aspekte emocionalnog i psihičkog razvoja (Berk, 185–193). Samopoštovanje se pojavljuje u ranom djetinjstvu. Riječ je o prosudbama koje donosimo o našoj vlastitoj vrijednosti i o tome kakvi su osjećaji koji su povezani s tim našim prosudbama. Zadnja odrednica koju smo istaknuli je empatija. Za empatiju kažemo da je emocionalna sposobnost koja se uobičajeno pojavljuje u ranom djetinjstvu, a koja nas motivira na prosocijalno ili altruističko ponašanje – kada nešto radimo za korist druge osobe, a da pritom ne očekujemo nagradu za sebe (Berk, 248 – 249).

Nakon teorijskog dijela pokušat ćemo navedeno provesti kroz djelo *Zeleni pas*. Ovo djelo govori o jednom mladom životu, o onom sretnom završetku do kojeg je toliko malo falilo. U djelu mlada djevojka po imenu Vlatka razara svoj život drogiranjem, no ne razara samo sebe, kako ćemo vidjeti. Prisutna je na portalima izjava autorice djela Nade Mihelčić (2009), a kako kaže, htjela je „osvijetliti jedno nevidljivo mjesto“.¹ Ovaj roman tako biva više od romana o drogiranju jedne djevojke, jer ako dublje promatramo, roman govori o razaranju svega što može postojati u životu mladog čovjeka – razaranje samog sebe, oca, majke, sestre, brata, odbacivanje od društva. Potom roman postavlja pitanje kako se obitelj prilagođava ovisniku, kako to prihvatiti, što učiniti, kako spriječiti daljnje drogiranje. Roman predstavlja sasvim realne posljedice s kojima se suočavate ako „skrenete s puta“. Vlatka je „adolescent“ ovoga rada. No, kakva je to Vlatka i zašto o njoj pišemo ove rečenice, kako je ona bitna za ovaj rad? Sjetimo se rečenice Charlesa Dickensa s početka ovog rada, kako je adolescencija najbolje i najgore razdoblje života. S time bi se svakako složila i Vlatka. Pripovjedačica nam priča jednu priču, jedan put od mladenaštva pa do prerane smrti njezine sestre Vlatke, a pripovjedačica nam daje priliku da saznamo kakva je Vlatka, ona je: „luda sto gradi (...), već se dvije godine provlači iz razreda u razred, no starci to slave kao da je dobila Nobelovu nagradu“ (Mihelčić, 2009: 11). Početak djela *Zeleni pas* govori nam o tom „ludilu“ pa Vlatkina sestra, odnosno pripovjedačica ovog romana koja je iz nekog razloga ostala bez imena, piše:

„Bijesna sam i morala sam sve ovo zapisati, ako radi nikog drugog onda zbog onih budala iz moje škole koji kažu da pokoja tableta ekstazija i malo marihuane još nikome nije naškodilo. A naškodilo je (...), strašno mojoj šašavoj sestri“ (Mihelčić, 2009: 9).

¹ <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/ovisnik-je-kao-kamen-bacen-u-bonacu-20100810/print> (datum pristupa: 12. rujna 2022.)

U početku smo pisali kako roditelji imaju važnu ulogu u razvijanju identiteta kod svoje djece, međutim Vlatkini roditelji nemaju mnogo utjecaja. Odnos Vlatkinih roditelja i nje same pojašnjavamo tako da Vlatka ima veći utjecaj na roditelje negoli oni na nju: „subotom joj je već frka, pa glasno plače i starci se konačno slome“ (Mihelčić, 15). Vlatkine roditelje možemo nazvati permisivnim ili indiferentnim roditeljima, to su bolje rečeno stilovi koji su se uvriježili u psihologiji, uz ostala dva, autoritativan i autoritaran. Permisivno roditeljstvo obilježeno je kroz kombinaciju emocionalne topline i slabe kontrole, dok je indiferentni stil obilježen emocionalnom hladnoćom i slabom kontrolom (Deglin, 2016: 20). Oba ova stila uključuju ono što je bitno za ovaj rad i što se apsolutno možemo složiti da Vlatkini roditelji nemaju nikakvu kontrolu nad njom:

„Cijela ulica ih je čula kad su pred zoru došli kući, jer je Vlatka na štengama punim grlom pjevala onu prastaru I believe I can fly.. I smijala se kao blesava. Starci su je brzo uvukli u stan da ih ne sramoti pred susjedima, a onda su počeli redati zgražanja“ (Mihelčić, 18).

Iz ovog citata možemo zaključiti kako se Vlatkini roditelji boje osude susjeda, a slično govore u polovici romana: „dom narkomana ti je obilježen, sine moj, ljudi ih izbjegavaju ko kugu, ti si brat nekoga tko se drogira i to ti je žig kojega ćeš od sada nositi“ (Mihelčić, 107). Svaki će roditelj pokušati zaštititi „obiteljsku tajnu“ jer:

„Obitelj čuva «tajnu» i onda kada to ona ni za koga više nije tajna. Roditelji se često srame svog odgojnog neuspjeha, osjećaju se krivima i imobiliziraju u vlastitoj nemoći da promijene situaciju. Vrlo se teško odlučuju na razbijanje te «čahure» šutnje i straha u kojoj se godinama nalaze“ (Roviš, 2007: 3). Međutim, saznajemo da se Vlatkini roditelji žele razvesti: „starci će se rastati! – lanuo je odjednom. Tada je ispričao kako je najprije mama rekla kako joj je svega dosta i da odlazi“ (Mihelčić, 68). Razvod roditelja može ostaviti psihičke promjene na djetetu jer „adolescenti često reagiraju intenzivno, te se kao reakcija na razvod javlja bijes, agresivnost, konflikt lojalnosti, a u nekim slučajevima i depresija“ (Laklija, 2005: 8). Nedugo zatim, Vlatka ostavlja kratko pismo: „draga bako, moram otići jer me roditelji sputavaju i ja to više ne želim trpjeti. Reci im neka me ne traže jer me neće naći“ (Mihelčić, 72). Mi ne možemo s točnošću tvrditi da je odluka roditelja utjecala na Vlatku, ali možemo potvrditi putem literature što to mladi mogu osjećati kada dođe do rastave. Opaka posljedica toga je da roditelji često misle da njihova djeca neće razumjeti što je to razvod, pa o tome uopće ne razgovaraju s njima (Laklija, 8).

Kako priča odmiče, roditeljski odnosi i dalje nisu dobri: „nakon povratka s mora mama i tata se nisu družili ni razgovarali, osim ako se nije radilo o Vlatkinom nestanku i njezinim svinjarijama (Mihelčić, 87). Vlatkin brat blizanac Robert nam otkriva kako je upravo Vlatka kriva što roditelji ne razgovaraju:

„Znaš li da im je ta luđakinja pobjegla čim su došli na plažu, i tek bi se kasno noću uvukla u kuću. Jasno je da je svako jutro dobivala od mame pljusku i jezikovu juhu, ali im je i opet pobjegla“ (Mihelčić, 76).

O utjecaju Vlatkina ponašanja možemo govoriti i kroz odnos s njezinom sestrom. Trenutak prije odlaska, Vlatka krade sestrin novac, a sestri toliko pozli nakon što shvati da je Vlatka uzela novac, da ju brat Robert uvjerava kako joj je pozlilo i da je bila potrebna intervencija doktora: „ozbiljno, doktor ti je dao nešto za spavanje“ (Mihelčić, 74). Ono što je dalje uslijedilo Vlatkinim odlaskom, bilo je produbljivanje loših odnosa u obitelji, „nitko ne zna, uopće nije došla kući, zapalila je nekuda s tvojom lovom i dosad se nije javila (...), a prošlo je već tjedan dana otkako su mama i tata Vlatkin nestanak prijavili policiji“ (Mihelčić, 75). Od njezine mlađe sestre, čitatelji, ali i policajci koji traže Vlatku, saznaju da se Vlatka drogira: „Vlatka je jamačno tu krađu izvela kako bi si kupila plave leće ili one tablete za glavobolju koje vječito guta“ (Mihelčić, 80). Ono što bismo ovdje trebali istaknuti u prvom planu je apsolutna negacija Vlatkinih roditelja da se ovdje može stvarno raditi o drogiranju: „Tu me je mama prekinula i počela je uvjeravati policiju kako je Vlatka zdrava kao dren i kako na mene ne trebaju obraćati pozornost“ (Mihelčić, 81). Prva reakcija obitelji je negacija problema ili njegovo smanjivanje, a zatim spontano zaštićivanje djeteta od javnosti, u koju spadaju svi koji nisu članovi uže obitelji (Roviš, 3). Ovaj citat možemo protumačiti u više smjerova, prvi je da roditelji jednostavno ne žele da se dijete okarakterizira kao ovisnik, kako ne bi svi imali problema s policijom, dok je drugi da roditelji svjesno negiraju činjenicu da je njihovo dijete pobjeglo, da se drogira i da se neće vratiti.

Neizvjesnost se produbljuje kada roditelji saznaju da Vlatka ne konzumira samo tablete, već i nekakav „prah“: „ponijela je one u prahu te su joj ionako bolje jer brže pomažu“ (Mihelčić, 81). O njezinom drogiranju, naočigled je znao njezin brat blizanac Robert. Od Roberta saznajemo da Vlatka uzima opijate na tulumima i u disku. Robert se brani od osude roditelja, pa kaže: „nisam ju htio tužakati, u školi su gotovo svi probali nešto od takvih stvari“ (Mihelčić, 84). Robertov odgovor kao da nam govori da je to sve normalno. Mladi u ovom razdoblju zbog uvjerenja da im se ništa ne može dogoditi eksperimentiraju s drogama (Juran, 2015: 15). O Vlatkinom delinkventnom ponašanju mogli bismo široko pisati. U tijeku romana saznajemo da iako Vlatka nije viđena kod kuće, ona kuću obilazi: „mama je opazila da ispod TV prijemnika nema novog DVD rekordera, a gotovo istovremeno tata je zavapio jer mu je nestalo prijenosno računalo“ (Mihelčić, 93). Vlatka dobiva svoju prvu „emocionalnu crtu“ ako to možemo tako nazvati, kada dolazi na glazbenu priredbu najmlađeg brata Alana:

„Uz pritvorena vrata, naslonjena na dovrtak stajala je Vlatka i zurila u malog. Na sebi je imala neku prljavu majicu koju nikada nisam vidjela, a kosa joj je bila prljava i silno neuredna, ali bila je to naša Vlatka“ (Mihelčić, 101).

Ono što smatramo posebice zanimljivim je da roditelji sada više ne kreću putem negacije svega što se događa, već počinju prihvaćati krivnju za Vlatkino ponašanje: „mi smo krivi, a ne mala – tiho je dometnuo“ (Mihelčić, 88). Majka se možda i najviše krivi, tako to majke rade, pa kaže:

„Svi će se pitati kakva sam ja to mati, kako to da nisam ništa opazila, kako to da nisam ništa poduzela, a svi će govorkati i o tome kako je mala sigurno bila nesretna i zanemarena, pa je zato potražila utjehu u drogi. Tata i ja smo ti koje će okriviti za njezin život, koji je možda zauvijek upropašten“ (Mihelčić, 107).

Vlatka se nije bojala na koji bi način mogla dobiti novac za drogu, pa je tako mamila obiteljske prijatelje s pričom „poslala me mama“ kako bi nedugo nakon toga od njih izvukla pozamašnu svotu novaca. Vlatkinim ponašanjem obitelj je sve dublje i dublje propadala, kako psihički, tako i novčano. O doslovnoj skupoći drogiranja saznajemo iz jedne istinite ispovijesti:

„Izračunaj koliko mjesečno potrošiš na heroin. Ja sam u jednoj godini potrošila 432 000 kn. Priličan novac – ha? Prestani! Ako ne za svoje zdravlje, onda barem za džep, jer sigurna sam da, ako već ne kradeš, sigurno teško zarađuješ, ti ili tvoji roditelji. Trgni se, nije ti kasno“ (Roviš, 29).

Naposljetku, što se događa na kraju romana? Obitelji je javljeno da je Vlatka pronađena, a kako roditelji govore, Vlatkin povratak dugo očekuju: „već mjesecima čekamo da se vrati“ (Mihelčić, 169). Opis, emocije i način na koji sestra opisuje Vlatku, podsjećaju nas na zgražanje, začuđenost, pa čak i nevjericu u ono što je pred nama:

„Mi smo četvero još uvijek nepomično stajali, kao neki skamenjeni odbor za doček, zureći u onu spodobu (...), spodoba je imala kratko ošišanu plavu kosu, toliko svijetlo obojenu da je bila gotova bijela. Oni što rade piercinge po raznim dijelovima tijela sigurno su na njoj zaradili cijelo bogatstvo, imala je dva prstena preko lijeve obrve, jedan joj je bio povučen kroz nos“ (Mihelčić, 172).

Vlatku nije susrela toplina doma kada je došla kući, baka i brat Robert kao da su odlučili da neće više trpjeti Vlatkino ponašanje, niti da će se praviti da su sve zaboravili što se dogodilo proteklih mjeseci: „Baka se spretno izmakla Vlatkinom zagrljaju i odbrzala u kuhinju, potvrda toga stigla je i od Roba koji se okrenuo i zaputio u svoju sobu“ (Mihelčić, 173).

O emocijama ukućana trebali bismo diskutirati: kakva je reakcija prikazana, jesu li njihove reakcije normalne i jesmo li ih zapravo mogli predvidjeti? Ovaj roman govori da ako netko ne želi dobro sebi, da ga ne možeš prisiliti da si on to sam želi, i da ne možeš svoj život podrediti nekome tko ga očito želi uništavati. Kako smo na početku rekli da ovisnik ne razara samo sebe, već i sve ostale, sada smo dobili potvrdu. Vlatkino ponašanje nije izazvalo empatiju

i suosjećanje, već naprotiv, Vlatka je izgubila od bake i Roberta uzajamnu podršku. Ponekad nas emocionalno poistovjećivanje s drugom osobom ne dovede do ljubaznog ponašanja i pomaganja. Često poistovjećivanje s drugom osobom nas može uznemiriti i dovesti do osobne uznemirenosti, ako je i ta osoba s kojom se poistovjećujemo uznemirena ili u nama izaziva takve osjećaje (Berk, 249). Ali Biti (1986) također kaže, „ljudi se veoma razlikuju po osobinama koje posjeduju i po načinu na koji ih ispoljavaju“ (Biti i dr., 72). Stoga je možda nekome začuđujuće ponašanje bake i Roberta, no to uvelike ovisi o karakteri i osobinama ljudi.

Nadalje, vidimo da se Vlatkino drogiranje pokušalo ostaviti po strani, a da se radilo na tome da svi opet budu sretna obitelj, što je nemoguće očekivati. Od Vlatkina dolaska kući, opet se osjećao permisivni stil roditeljstva, Vlatki su pokušali ugoditi u svemu, a čak majka to i potvrđuje kada govori da je Vlatki puno teže nego njoj (pripovjedačici ovog romana): „Znam zlato, ali moraš imati razumijevanja, tebi je ipak mnogo lakše nego njoj“ (Mihelčić, 179). Potom Vlatka opet bježi, a njezina sestra kaže da su se vratili u stare sretno dane, ali bez Vlatke. O Vlatki bilježimo da je pobjegla u Španjolsku, pa završila u zatvoru, nakon kojeg su prošle duge dvije godine i ona se ponovno vraća kući, no ovaj put u drugačijem stanju: „dok se drogirala... vjerojatno je koristila nečiju zaraženu iglu... i oboljela je“ (Mihelčić, 217). Sestra nije mogla dugo izdržati, pa upita sestru Vlatku: „Je li fino... Mislim na drogu. Je li to tako fino?“. Ovdje prvi put saznajemo kako se Vlatka osjećala kada se drogirala:

„Najljepše... ha? Jednom... Puno boja, onako... znaš... Kandinski... (...) Te boje su promicale strašno... strašno brzo, a onda je iz njih istrčao pas i veselo jurio prema meni... prelijep, duuuge dlake... prekrasan... zelen... posve zelen“ (Mihelčić, 226).

Vlatkina smrt došla je nakon oboljenja od hepatitisa, ona je polako propadala te naposljetku umrla: „i zahvaljujemo Ti što u svoje okrilje primaš našu sestru Vlatku“ (Mihelčić, 232).

Dolazeći do kraja ovog rada, valja predstaviti jedan pojam koji se sve više nalazi u unutar obrazovanja, a riječ je o biblioterapiji. Što je biblioterapija, najbolje definiraju Davor Piskač i Rona Bušljeta u djelu *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti* iz 2018. Piskač i Bušljeta kažu da je biblioterapija dinamička interakcija između osobnosti čitatelja i određenog teksta pod vodstvom educiranog pomagača (Bušljeta i Piskač, 2018: 7). Biblioterapijske seanse putem analize i interpretacije književnosti, potiču sudionike da uočavaju slične obrasce u svojim životima (Bušljeta i Piskač, 7). Jednostavnije rečeno, analizom djela i likova, čitatelji mogu kroz razumijevanje njihovih osobina i emocionalnih stanja lakše razumjeti i svoj život (Bušljeta i Piskač, 8). Tako je *Zeleni pas* savršen primjer teksta za biblioterapijske radionice jer počiva na jednoj temi koja je bliska stvarnom životu i s kojom se određena populacija suočava. Vizija je da se u prvim satima izvođenja radionice ukaže na djelo *Zeleni pas* i da se istaknu

dojmovi polaznika, stoga je važno da su polaznici djelo pročitali. Biblioterapijska bi radionica i njezini polaznici tako kroz tjedne i tjedne održavanja sustavno proučavali djelo *Zeleni pas*. Za biblioterapijsku radionicu predložimo par gledišta odnosno grupe u kojima možemo svrstati polaznike radionice. Tako bi prva grupa vršila proučavanje tragičnog lika ovog djela, odnosno promatranje Vlatke, koje obrasce ponašanja pokazuje, jesu li ti obrasci tipični za njezinu dob, zaslužuje li Vlatka empatiju i suosjećanje, kako je okolina utjecala na Vlatkinu osobnost, ovisnost, ponašanje i sl. Druga bi grupa radila na promatranju pripovjedačice; kakva je pripovjedačica, je li objektivna ili subjektivna s obzirom na to da je sestra tragičnog lika u knjizi, u kakvom je odnosu pripovjedačica sa svojom obitelji, pokazuje li pripovjedačica empatiju ili suosjećanje. Treća bi grupa promatrala obitelj (članove) i okolinu tih članova; ima li obitelj kao obitelj određene probleme, obrasce ponašanja koji su doveli do tragičnog ishoda, odnosno kako su roditeljski stilovi (in) direktno utjecali na razvijanje identiteta adolescenta, koji roditeljski stil upotrebljavaju Vlatkini roditelji. Četvrta bi grupa valorizirala sve rečeno i ukazala na moguće dobre i loše karakteristike obitelji koja je prikazana u ovom djelu. Predstavljenu radionicu bismo formirali pod vodstvom educiranog pomagača s mogućnošću dodavanja ili oduzimanja grupa, formiranja novih gledišta za promatranje djela i sl. Za navedenu radionicu poželjno je da pristupe osobe između 16 i 50 godina.

U zaključku, *Zeleni pas* realistično opisuje propadanje jednog mladog života i svih onih koji su prisutni u životu mladog čovjeka. Ovo djelo dobar je smjer za sve one, bili to roditelji, prijatelji, uža ili šira obitelj koja se suočava s ovakvim problemom. Nada Mihelčić napravila je hrabar potez kada je progovorila o ovisnosti kroz književnost. Djelo ostavlja utjecaj na čovjeka, prisiljava ga da preispita svoje postupke i kako se to odražava na one koji ga okružuju. Bronfenbrennerova teorija kaže da je okolina bitna, Eriksen kaže da je okolina bitna. Sukladno tome, kada je riječ o ovisnosti nismo sami u tom uništavanju, jer niti jedan ovisnik nije uništio samo sebe. Biblioterapija je dinamička interakcija između osobnosti čitatelja i teksta pod vodstvom educiranog pomagača. U tom pogledu, daje se prijedlog za budućnost, da se formira biblioterapijska radionica koja ima za cilj analizirati i interpretirati djelo Nade Mihelčić pod nazivom *Zeleni pas*.

LITERATURA

- 1) Berk, L. E. (2007). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
- 2) Biti, V. i dr. (1986). *Od puberteta do zrelosti*. Zagreb, Jugoslavija: Mladost.

- 3) Bušljeta, R., Piskač, D. (2018). *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti: priručnik za nastavnike*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- 4) Deglin, M. (2016). „Stilovi roditeljstva i njihov utjecaj na razvoj djeteta“, završni rad, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- 5) Juran, P. (2015). „Ovisnost i adolescencija“, završni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula.
- 6) Laklija, M. (2005). „Zaštita najboljeg interesa u djetetu postupku razvoda braka roditelja“, *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), 2005, 7-38. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/2130>>. Pristupljeno 12. rujna 2022.
- 7) Macuka, I., Smojver – Ažić, S., Burić, J., (2011). „Posredujuća uloga emocionalne regulacije u odnosu roditeljskoga ponašanja i prilagodbe mlađih adolescenata“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21 (2), 383-403. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/file/125909>>. Pristupljeno 28. travnja 2022.
- 8) Mihelčić, N. (2009). *Zeleni pas: roman za mlade*. Zagreb: Naklada Lukom.
- 9) Roviš, D. (2007). „Rizik“: *Bilten za prevenciju ovisnosti i poremećaja u ponašanju djece i mladih*, Rijeka: Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije. Preuzeto s <<http://zzjzpgz.hr/odjeli/prevovis/Rizik-04.pdf>>. Pristupljeno 28. travnja 2022.
- 10) Rudan, V. (2004). „Normalni adolescentni razvoj“, *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 10 (52), 36-39. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/20237>>. Pristupljeno 12. rujna 2022.

Ana Ćurić

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatologiju

Kolegij: Biblioterapija u nastavi književnosti

akrpan@hrstud.hr

Načelo funkcioniranja MED ciklusa na primjeru djela *Kako je Potjeh tražio istinu* Ivane Brlić-Mažuranić

Sažetak

Poticanje učenika na čitanje postaje jedan od težih zadataka u današnjici jer se javlja problem nezainteresiranosti i motiviranosti učenika. Upravo su misli, emocije i ponašanje povezani elementi koji utječu na druge u MED ciklusu. Vještina prepoznavanja emocija jedna je od najvažnijih kompetencija koja se može razviti u književnosti, a razumijevanje iste nedostaje kod mnogih čitača. Rad ima za cilj prikazati primjer aktualizacije biblioterapije i MED ciklusa u nastavi književnosti. Prvi dio rada teoretski proučava pojmove kao što su literarna biblioterapija, empatija i emocije. Drugi dio rada na primjeru djela *Kako je Potjeh tražio istinu* Ivane Brlić Mažuranić, problematizira koje prednosti i pozitivne učinke donosi literarna biblioterapija svojim sudionicima.

Ključne riječi: biblioterapija, MED ciklus, Ivana Brlić Mažuranić, interpretacija, emocije

Jedna od najvažnijih ideja i težnji učitelja književnosti jest objasniti učenicima da smo svi zasebna bića koja imamo svoje misli, osjećamo vlastite emocije i činimo ono što mislimo da je dobro za nas (Bušljeta i Piskač, 2018: 55). Poticanje učenika na cjelokupno i trajno čitanje osnovni je problem nastave hrvatskoga jezika, ujedno i velik izazov metodičarima u iznalaženju novih mogućnosti osnaživanja literarne komunikacije u nastavi (Lazzarich, 2018: 92). Danas je nerijetko slučaj da su sami nastavnici krivi za porazne učinke nastave književnosti, koristeći tradicionalne oblike provjere učenikova znanja o tekstu i pustu „obradu“ lektirnih naslova i književnih djela, događa se problem nezainteresiranosti i nemotiviranosti učenika (Lazzarich, 2018: 92). Tako u školama često nailazimo na obradu lektire gdje se od učenika očekuje prepoznavanje teme, likova, uvoda, zapleta, vrhunca i raspleta djela, dok su emocije i utjecaj emocija na djelovanje lika sporedni. Kako danas učenici na vrlo lagan i pristupačan način mogu pristupiti informacijama, ali i zabavi putem računala, mobitela, tableta i interneta, knjige više

nisu tako zanimljiv izvor. Pozitivan oblik učenja zalaže se za individualni doživljaj umjetničkog teksta, odnosno za učinak teksta na čitatelja, a protivi se akademskom proučavanju autorovih svjetonazora što učenikove emocije može usmjeriti u krivo (Rosandić, 2005: 230-231). Stoga smatram da je bitnije fokusirati se na samo djelo, što nam to djelo pruža, koje emocije se prepoznaju, gdje možemo suosjećati s likom i zaključke primijeniti na vlastiti život, a ne proučavati, na primjer, kojih je političkih preferencija bio autor. Na temelju pročitane i priložene literature vjerujemo kako bi primjena literarne biblioterapije i MED ciklusa mogla korisno i značajno utjecati na razvoj i rad učenika. U ovom radu prikazat ćemo primjer aktualizacije biblioterapije i MED ciklusa u nastavi književnosti te navesti i opisati prednosti i pozitivne učinke koje literarna biblioterapija može imati na sudionike.

Biblioterapija itekako može pronaći svoje mjesto u nastavi književnosti s ciljem prepoznavanja emocija u književnom tekstu te identifikacije svojih i tuđih emocija i problema putem interpretacije književnoga djela (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 2021: 30). Naime, književnost je gotovo jedini nastavni predmet koji se izravno bavi prepoznavanjem emocija u tekstu, a vještine prepoznavanja emocija vjerojatno su najvažnije kompetencije koje se književnošću mogu razviti (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 30). Razlog toj premisi je što te biblioterapijske kompetencije izravno djeluju na razvijanje zdravog emocionalnog stava prema sebi, društvu i svijetu u cjelini, odnosno, pomažu učenicima da prepoznaju u sebi pozitivna emocionalna uporišta kroz čitanje i interpretaciju književnoga teksta (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 30). Za primjenu biblioterapije s učenicima, potrebno je razlikovati komunikaciju o događaju koji se zaista dogodio u stvarnome svijetu i događaj koji se zbio u književnom djelu (Bušljeta i Piskač, 39). Različite događaje u književnom djelu ne možemo promijeniti, no možemo ih interpretirati kako želimo, pripisati im različita značenja i mijenjati mišljenje o njima (Bušljeta i Piskač, 39). Kako u književnosti nema stvarnoga događanja, već samo zamišljeni narativ, misaoni proces potaknut čitanjem nekoga književnoga djela ujedno potiče i određenu emociju koja dovodi do nekoga događaja u psihi čitatelja, a što je emocija snažnija i događaj će snažnije odjeknuti psihom (Piskač, 2021: 22). Taj proces realizacije komunikacijskog događaja unutar psihe može se nazvati komunikacijski ciklus (Piskač, 22). Emocije može uzrokovati i fiziološka promjena u tijelu, na primjer bol, a mogu ih potaknuti još neki podražaji poput buke, jakoga svjetla ili bilo koje druge snažnije fizičke manifestacije (Piskač, 21-22). Sve se promjene proizvedene poveznicom misao – emocija, manifestiraju kao komunikacijski događaji (Piskač, 22). Jednom kada emocija nastane, nepromjenjiva je i ne možemo ju maknuti, niti se možemo prisiliti da ju uklonimo na silu, već možemo čekati da prestane „sama od sebe“ ili da ju zamijeni druga emocija (Piskač, 22). Taj ciklus nazivamo

MED ciklus, a sastoji se od segmenata: misli, emocija i događaja te njihovog međusobnog odnosa (Bušljeta i Piskač, 59). Upućuje kako se u književnosti pojavljuju misli i emocije koje omogućavaju razmjenu emocionalne energije, koja zatim motivira nastanak emocionalnog događaja, a on motivira nastanak fizičkog događaja (Bušljeta i Piskač, 44). Produkcija se komunikacijskih događaja nastavlja zbog toga što je u proces razmišljanja, doživljavanja i stjecanja iskustva uvučen i čitatelj kao predstavnik društvenog sustava koji komunicirajući o djelu, misleći o njemu i interpretirajući ga potiče nastanak novih misaonih, emocionalnih i fizičkih događanja unutar svog psihičkog sustava (Bušljeta i Piskač, 47-48). Kako bi MED ciklus bio što uspješniji, odabrano književno djelo koje nastavnik izabire trebalo bi biti složeno, imati visoke estetske vrijednosti, uključivati emocije, unutarnji ili međusobni sukob, nedoumicu, problem ili raspravu, koje će učenici prepoznati i raspravljati o njima te ih temeljito istražiti prije nego se ponudi rješenje (Bušljeta i Piskač, 62-63). Literarna biblioterapija umjesto izravne identifikacije s likom, predlaže razvijanje empatije prema književnome liku bez obzira kako on bio okarakteriziran jer će uz pomoć empatije učenici moći razotkriti njegovu psihološku motivaciju bez ikakve opasnosti od izravnog poistovjećivanja s likom (Bušljeta i Piskač, 55-56). Učenike se navodi da putem empatije prema liku sagledaju koje se misli i emocije pobuđuju u njima te kako ih izraziti (Bušljeta i Piskač, 55-56). Iako ne možemo obuhvatiti emocionalni život u svom totalitetu, možemo obuhvatiti neke elemente i procese formiranja i tijeka emocija u književnome dijelu (Bušljeta i Piskač, 53-54). Tako se kod čitatelja može prouzročiti „šok iznenađenja“ kada svoje emocije ili neko drugo iskustvo sagleda kao tuđe, a zatim se mogu iskusiti određene promjene mišljenja ili ponašanja što je zapravo glavno svojstvo biblioterapije (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 30). Kako bi se čitatelj poistovjetio s likom te doživio promjenu, mora proći kroz sve tri faze biblioterapijskoga postupka koje navodi Caroline Shrodes. Prva faza je identifikacija u kojoj čitatelj suosjeća s likom te kada postane svjestan povezanosti svojega iskustva s iskustvom koje proživljava lik, u čitatelja se pojavljuje empatija. Druga faza je katarza koja objašnjava kada čitateljeva empatija dođe do najviše točke suosjećanja, u čitatelja se javljaju emocije koje su vjerojatno jednake kao i kod lika (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 30). Tako čitatelj sagledava svoje probleme i emocije s pozicije promatrača, a u trećoj fazi koja se naziva uvid, čitatelj kao rezultat katarze povezuje emocije sa stanjem svojega uma (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 30). Tako je plemenit cilj biblioterapije poučiti čovjeka da razmišlja konstruktivnije i pozitivnije, ohrabriti ga da slobodnije govori o svojim problemima, pomoći da shvati svoje ponašanje i stavove, pokazati da postoji više od jednog rješenja problema, motivirati u pronalasku novih rješenja te pomoći čovjeku da svoj problem sagleda u kontekstu drugoga (lika ili osobe) (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 30).

Tako biblioterapija djeluje u svrhu poboljšanja općeg psihološkog stanja i kvalitete života. Smatramo kako bi takav pristup bio vrlo koristan za današnje učenike zbog raznih problema s kojima se mladi susreću u obitelji, društvu, školi, s financijama i internetom te u njima samima. Na primjeru ulomka bajke *Kako je Potjeh tražio istinu* Ivane Brlić-Mažuranić (2010) upotrijebit ćemo MED ciklus te ćemo prepoznati misli, emocije i događaje. Prije primjene biblioterapije potrebno je pročitati bajku *Kako je Potjeh tražio istinu* u cijelosti, a sam proces odvijat će se na priloženom ulomku iz bajke:

“Slušali Ljutiša i Marun svoje bjesove i eto tako lutahu za svojim poslom, kako ih bjesovi putili. Potjeh pak onoga dana i još tri dana ostane uz djeda i podjednako misli i razmišlja: što li mu bješe Svarožić rekao. Jer Potjeh hoće da djedu istinu kaže, ali eto, nikako da joj se dosjeti. Tako dan, tako dva, tako tri. Kad al treći dan reći će Potjeh djedu: Zbogom, djede, odoh ja u goru i ne vraćam se, dok se ne dosjetim istini, pa makar trajalo deset godina. Vjest bijaše sijed starac, te mu na svijetu ne bijaše stalo ni do čega, jedino do njegovu unuka Potjeha, kojeg je ljubio i milovao kao uveli list rosicu. Zato on protrne i reče: što li će meni, sinko, ta istina, kad ja, sijedi starac, mogu tri puta umrijeti, dok joj se ti dosjetiš? Tako reče i još se ražali više u srcu negoli u govoru i pomisli: Kako li me dijete ostavlja! Al Potjeh odgovori: Idem, djede, jer sam tako smislio da je pravedno. Vjest bijaše mudar starac i pomisli: Možda u ovome djetetu ima više mudrosti negoli u staračkoj glavi. Ako li pak jadan sagriješi na meni, morat će okajati na sebi, jer je pravedan i blagosloven. Kad to pomisli Vjest, još se više rastuži, no ništa više ne reče, nego se izljubi s unukom i pusti ga da ide, kuda bijaše nakanio. Potjeha pak jako zaboli srce za djedom, i malo, malo, te bi se na pragu predomislio i ostao uz djeda. No onda se silom otkine, kako bijaše odlučio, i pođe u goru” (Brlić-Mažuranić: 2010: 10-11).

Najprije bismo postavili pitanja o tome što se događa u pročitanoj djelu, koje je vrijeme radnje, gdje se nalazi mjesto radnje te koji se likovi spominju. Tako bismo utvrdili temeljne informacije bajke i tijekom radnja te lakše i jednostavnije razumjeli događaj koji promatramo. Na početku odlomka možemo zamijetiti tijekom misli kod Potjeha: „Potjeh pak onoga dana i još tri dana ostane uz djeda i podjednako misli i razmišlja: što li mu bješe Svarožić rekao. Jer Potjeh hoće da djedu istinu kaže, ali eto, nikako da joj se dosjeti“ (Brlić-Mažuranić, 10). Potjeh puno razmišlja te ga misli dovode do određenih emocija. Emocije koje možemo prepoznati kod Potjeha su najprije tuga, razočaranost i bespomoćnost zbog nemogućnosti prisjećanja istine, a zatim čežnja za istinom, za onime što on smatra pravednim: „Jer Potjeh hoće da djedu istinu kaže...“ (Brlić-Mažuranić, 10-11). Također možemo primijetiti emociju zanosu i ponosa jer Potjeh ustrajno nasljeđuje svoje zamisli, ne dopuštajući ničemu da ga spriječi u tome: „Idem, djede, jer sam tako smislio da je pravedno“ (Brlić-Mažuranić, 10-11). Te su emocije nagnale Potjeha da ode i ostavi djeda, ne znajući da čini upravo suprotno od istine koje se toliko želi sjetiti. Zatim bih potaknula na razmišljanje imaju li likovi opis ili karakterizaciju te kako bismo mogli

primijetiti da je Potjeh vrlo čestit mladić, uporan i optimističan što vidimo kroz njegovu želju da govori istinu, a ne laž. Živi s djedom kojeg cijeni i do kojeg mu je stalo te mu želi kazati točno ono što se dogodilo s braćom u šumi. Navedeno vidimo u citatima gdje se Potjeh teško odvaja od djeda: „Potjeha pak jako zaboli srce za djedom, i malo, malo, te bi se na pragu predomislio i ostao uz djeda“ (Brlić-Mažuranić, 10-11). Možemo zaključiti da je Potjeh lijepo odgojen mladić te ima dobar odnos sa svojim djedom, jer je upravo iskren odnos najbolji temelj za povezanost između dvije osobe. Iz teksta također možemo uočiti kako je Potjeh vrlo odlučan i tvrdoglav jer je naumio da se neće vratiti djedu niti kući dokle god se ne sjeti istine. Tada bih upitala sudionike što misle zašto je Potjeh tako odlučan u svome naumu. Mogli bismo zaključiti kako Potjeh osjeća veliku ljubav i poštovanje prema djedu i želi mu reći istinu jer je naučen kako je istina iznimno važna, a pretpostavljamo da je važna i djedu, no ne više od Potjeha: „Vjest bijaše sijed starac, te mu na svijetu ne bijaše stalo ni do čega, jedino do njegova unuka Potjeha, kojeg je ljubio...“ (Brlić-Mažuranić, 10-11). S druge strane možemo primijetiti kako je Potjeh vrlo tvrdoglav, inatljiv, ali i sebičan jer ne može prihvatiti činjenicu da se nečega ne može sjetiti, da mu nešto ne uspijeva i ne ide od ruke. Takvu bismo osobinu mogli nazvati i oholost, a kada je čovjek ohol, ne želi prihvatiti situacije koje mu ne odgovaraju te ga tako inat i prkos mogu zaslijepiti da ne vidi jasno gdje je sreća i koje su vrijednosti najvažnije u životu. Iako je Potjeh osjećao emocije tuge, žalosti i žaljenja što mora napustiti djeda, emocije ponosa i inata su prevladale te on zaista odlazi: „No onda se silom otkine, kako bijaše odlučio, i pođe u goru“ (Brlić-Mažuranić, 10-11). Mogli bismo razmisliti kakav utjecaj Potjehovo ponašanje ima na ostale likove. Tako možemo zamijetiti da Potjehovo pravedno, ali tvrdoglavo ponašanje žalosti djeda, a neposredno utječe i na braću koja se pod utjecajem bjesova mijenjaju u ravnodušne, hladne, ohole i bezosjećajne ljude i time štete sebi i djedu. Shodno tomu, Potjeh odlaskom ne dovodi u opasnost samo djedov život, već i život braće koje je možda mogao spasiti od propasti. Pitala bih sudionike imaju li primjer alternativnog ponašanja Potjeha koje bi možda rezultiralo sretnim završetkom, a ne smrću. Razmislivši o pitanju, možemo zaključiti kako su istina i sreća ponekad vrlo blizu nama, gotovo pred nosom, a toga uopće nismo svjesni jer nam je pogled usmjeren negdje daleko ili visoko kako bismo mogli vidjeti ili spoznati ono za čime čeznemo. Zato je najčešće dovoljno pogledati u svoje srce i slušati ono što nam “unutrašnji glas”, intuicija, govori. Iako bismo od mozga i razuma očekivali vjerodostojnije i racionalnije odluke, to zaista ne mora biti tako. Zato nerijetko u životu propustimo iskusiti istinsku sreću i ispunjenost koja dolazi iz srca, misleći da te želje trebamo suspregnuti ili zatamiti. Na kraju primjene MED ciklusa, zaključila bih stečene spoznaje i ustvrdila opći dojam

književnog djela. Stečene spoznaje sudionici kasnije mogu primjenjivati u vlastitom životu i oblikovati sebe kao osobu u društvenim i psihološkim aspektima.

Kada je čovjek stavljen pred zid svakodnevnih obaveza, izazova i prepreka, on ima izbor odabrati smjer kojim želi ići (Bušljeta i Piskač, 61). Literarna se biblioterapija pokazuje kao izvrstan alat koji može pomoći i ukazati čovjeku na postojanje emocionalnog svijeta koji vrlo živo postoji u književnosti. Biblioterapijske funkcije nastoje skrenuti pozornost čitatelja na njegove duhovne i psihičke potrebe te kroz estetske funkcije književnosti predlože zadovoljavanja tih potreba (Piskač, 13). Estetske funkcije koje možemo pronaći u djelima visoke kvalitete, čine čitanje zanimljivim, ugodnim i poticajnim, a osim što pružaju primjere zadovoljavanja potrebe, također daju primjere kamo zadovoljavanje potrebe na određeni način može dovesti (Piskač, 13). U središtu promatranja je književni lik i njegove potrebe koje se promatraju kao stvarno životno iskustvo, odnosno, promatra se što bi lik mogao predstavljati u “stvarnome” životu i koje su njegove potrebe kao živoga čovjeka (Piskač, 13-14). Tako proces biblioterapije transformira književnog lika u stvarnu osobu te usmjerava da čitatelj uviđa što je lik mislio, osjećao i činio po tom pitanju, a zahvaljujući MED ciklusu omogućava da se iskustvo lika lakše i istoznačnije stopi sa životnim iskustvom čitatelja (Piskač, 14). Dakle, literarna biblioterapija u interpretaciji ističe misli glavnoga junaka, emocije koje su povezane s tim mislima te na kraju događaj koji je rezultat njihove interakcije (Piskač, 14). Možemo zaključiti kako biblioterapija nastoji poučiti čovjeka da razmišlja dublje i pozitivnije, ohrabriti ga da slobodnije govori o svojim problemima, pomoći da shvati svoje ponašanje i utjecaj prošlosti na isto te motivirati u pronalasku rješenja svojih problema, a krajnji uspjeh biblioterapije uvelike ovisi o iskustvu i vještini biblioterapeuta (Koščec Bjelajac, Lekić i Piskač, 30).

LITERATURA

- 1) Brlić-Mažuranić, I. (2010). *Priče iz davnine*. Izbor. Zagreb: Znanje.
- 2) Bušljeta, R.; Piskač D. (2018). *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti. Sveučilišni priručnik za nastavnike*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- 3) Lazzarich, M. (2018). „(Ne) sloboda izbora književnih djela i problemski pristup interpretaciji literarnog predloška u nastavi lektire“, *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 20 (2), 71-106. Rijeka: Sveučilište u Rijeci Učiteljski fakultet. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/214279>>. Pristupljeno: svibanj 2022.
- 4) Košćec Bjelajac, A.; Lekić, N.; Piskač, D. (2021). „Biblioterapijske kompetencije u nastavi književnosti“, *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*, 12 (2-3), 27-59. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/266348>>. Pristupljeno: svibanj 2022.
- 5) Piskač, D. (2021.) „Razlika između biblioterapije i literarne biblioterapije“, *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*, 12 (2- 3), 11-25. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto s <<https://hrcak.srce.hr/266343>>. Pristupljeno: svibnja 2022.
- 6) Rosandić, D. (2005). *Metodika književnoga odgoja (Temeljci metodičkknjiževne enciklopedije)*. Zagreb: Školska knjiga.

Ivana Jarebić

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatologiju

Kolegij: Biblioterapija u nastavi književnosti

jarebic.ivana@gmail.com

Biblioterapijska interpretacija romana *Heidi*

Sažetak

Biblioterapija je interakcija između čitatelja i lika iz knjige pri čemu se čitatelju pruža prilika da oslobodi ili bolje shvati vlastite osjećaje. Članak pojam biblioterapije sužava na termin literarna terapija jer nju rabe nastavnici i pripadnici sličnih profesija. Prvi dio rada teorijski proučava proces literarne terapije, dok u drugom dijelu rada autorica ističe dječji roman *Heidi* švicarske književnice Johanne Heusser Spyri. Autorica predlaže mogućnost obrade lektirnog djela u sklopu terenske nastave pod nazivom *Škola u prirodi*. Prilikom interpretacije dječjeg romana *Heidi*, autorica zagovara razvitak kreativnog pisanja te izražavanje vlastitih misli i emocija.

Ključne riječi: biblioterapija, interpretacija, Heidi, lektira, hrvatski jezik, osnovna škola

Dječji roman *Heidi* napisala je švicarska književnica Johanna Heusser-Spyri kao terapeutsku priču za brojne izbjeglice iz francusko-pruskog rata 1871. godine. Pisanje je bilo njezino oružje kojim im je, izmorenima ratnim strahotama, željela unijeti svjetlo u život. Ovaj rad ima za cilj prikazati kako njezino djelo i stoljeće i pol nakon svog nastanka može imati isti učinak na svoje recipijente, a to su učenici četvrtog razreda osnovne škole koji ga čitaju kao lektirni naslov. Pred odgojno-obrazovnim djelatnicima zahtjevna je zadaća prepoznati probleme s kojima se učenici susreću te raditi na prevenciji mentalnih poremećaja. Jedna je od metoda biblioterapija, koju valja afirmirati.

Knjigu su još antički Grci doživljavali kao lijek za dušu, ali biblioterapija kao pojam nastaje u dvadesetom stoljeću. Satkana je od riječi *biblion* (knjiga) i *therapeia* (njegovanje, liječenje), a tvorac je pojma Samuel Crothers (Bušljeta i Piskač, 18-19). Brojne su definicije koje ju određuju, a izabrat ćemo onu koja se najviše odnosi na temu ovog rada, a prema kojoj je to interakcija između čitatelja i lika iz knjige, pri kojoj se čitatelju pruža prilika da oslobodi ili bolje shvati vlastite osjećaje (Janavičiene, 2010: 120-121). Valja podsjetiti kako je lik u

književnom djelu oblikovana osoba ili biće s prepoznatljivim ljudskim ili nadljudskim osobinama (Solar, 2006: 169). Biblioterapiju koja se provodi u odgojno-obrazovnim ustanovama potrebno je uže odrediti pojmom literarna terapija jer nju rabe nastavnici i pripadnici sličnih profesija, čiji je cilj uz pomoć uvida stečenih na temelju interpretacije teksta, pomoći čitateljima da kroz razumijevanje emocionalnog života likova lakše razumiju i svoj emocionalni život (Bušljeta i Piskač, 8). Literarna se terapija temelji na književnoumjetničkim tekstovima kakav je i roman *Heidi*.

Tijekom procesa literarne terapije osoba prolazi kroz četiri faze, a koje je uočila Caroline Shrodes (Jones, 2006). To su: identifikacija, projekcija, katarza i uvid. Identifikacija je proces kada čitatelj, u ovom slučaju desetogodišnje dijete, u postupku lika prepozna svoje vlastito iskustvo ili iskustvo sebi bliske osobe i s tim se poistovjeti. U procesu projekcije preispituje vlastito i tuđe ponašanje. Katarza je najviši doseg ovog procesa u kojem čitatelj doživljava rasterećenje, dok je uvid faza u kojoj čitatelj kroz konflikte u priči i postupke glavnih likova u određenim situacijama dolazi do spoznaje vlastitog problema i mogućih rješenja. Za sve ove faze malim čitateljima potrebna je pomoć nastavnika koji svojim kreativnim postupcima u obradi ovog lektirnog predloška, a koje ćemo prikazati u ovom radu, omogućava uspješnu realizaciju svake faze. Literarnoj terapiji pridodan je i tzv. MED ciklus, za koji kažemo da je proces međusobne motivacije misli, emocija i događaja u književnih likova, a temeljni su joj alati afektivna i kognitivna interpretacija (Bušljeta i Piskač, 13).

Hrvatski jezik kao najopsežniji obvezni predmet osnovnoškolske nastave ima zadaću osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju, a upravo na tom segmentu treba raditi s učenicima u primarnom obrazovanju. Ne treba zapostaviti niti odgojnu dimenziju predmeta koji svojom širinom otvara put povezivanju njegovih sadržaja s ostalim predmetima, ali i brojnim kreativnim nastavnim postupcima čija je zadaća, između ostalog, razviti osjećaj zajedništva između učenika međusobno te učenika i nastavnika, a lektirni predložak može biti posrednik u tom procesu. Učenici čitanje lektire često doživljavaju kao nametnutu obvezu, tako je svrha da im se razvije svijest kako knjiga može postati utočište i bijeg od realnosti, a da im književni lik može postati prijatelj s kojim i o kojem mogu pričati, kojem mogu nuditi rješenja i povjeriti vlastite probleme i to sve iznijeti u suradničkoj atmosferi razredne zajednice, a da se pritom ne osjećaju prozvanima.

Obrada lektire *Heidi* može se organizirati kao dio nastave *Škole u prirodi*. To je program terenske nastave za učenike trećih i četvrtih razreda prema preporuci Ministarstva znanosti i obrazovanja kojim se žele povezati međupredmetni sadržaji koje učenici usvajaju njihovim iskustvenim doživljajima što donosi brojne benefite za djecu ove dobne skupine. Priroda

pozitivno utječe na mentalno zdravlje djece, istražujući je razvijaju kreativnost i usvajaju nove sadržaje, a u ovakvom okruženju, prema iskustvu iz prakse, poboljšava se njihova motivacija za interpretaciju književnog djela, a to je jako važno jer učenici mogu bolje povezati događanja u književnom djelu sa svojim osobnim iskustvima (Bušljeta i Piskač, 66). Podrazumijeva se da su učenici pročitali djelo pa je važno ukratko prepričati radnju kako bi nastavnik dobio uvid u to jesu li učenici razumjeli pročitano. Nakon toga čitaju se dijelovi teksta metodičkim postupkom vođenog čitanja koji je temelj literarno terapijskog procesa. Cilj je ove metode da učenici usmjeravanjem pažnje na pojedine odlomke uz pomoć učitelja/ice bolje sagledaju djelo. Afektivna interpretacija na koju se stavlja naglasak u ovom radu ima za cilj potaknuti empatiju kako bi se učenici osjećali slobodnima izraziti vlastito mišljenje, a time i spektar različitih emocija, kako onih ugodnih tako i neugodnih (Bušljeta i Piskač, 69). Već na početku djela saznajemo da je Heidi siročić. O tome svjedoči citat:

„Tobija se oženio mojom sestrom Adelheidom, ali sreća je bila kratkog vijeka. Poslije dvije godine, kad je Tobija pomagao na gradnji neke kuće, pala je na njega greda i ubila ga. Kad su joj mrtva muža donijeli kući, Adelheid je od tuge i bola oboljela i nije više ozdravila. Samo nekoliko tjedana poslije sahranili su i nju“ (Spyri, 7).

Ova priča je i nama bliska pa je cilj čitanja ovog ulomka poticanje empatije kod učenika, a ona djeluje poticajno na njih da i sami progovore o vlastitim traumatskim iskustvima, ako im se stvori sigurna atmosfera. Heidi je u djelu karakterizirana kao vesela, ali i svojevoljna djevojčica:

„To je očito već u prvom susretu s djedom: Prišla je starcu, pružila mu ruku i rekla: -Dobar dan, djede! – Kako? Kako to misliš?-upita starac, dade djevojčici ruku i zagleda se u nju ispod gustih, čupavih obrva. Heidi mu uzvratila pogled ne trepnuvši okom“ (Spyri, 9).

Nakon što pročitaju ove rečenice, važno je potaknuti učenike da istaknu vlastite, ali i Heidine emocije koje vezuju uz ovaj događaj. Heidi poslije ovog susreta ostaje živjeti u planini i brigu o njoj preuzima djed. Učenici trebaju pronaći nekoliko rečenica kojima se opisuje Heidino iskustvo života u planini. Rečenice trebaju biti praćene crtežima. Motivi crteža i boje kojima su se koristili mogu nastavniku dati jasan uvid u njihov doživljaj Heidi i njezinog iskustva života s djedom te koji su im se događaji najviše usjekli u memoriju, doživljavaju li njezin život traumatičnim jer je imala samo djeda ili uz njega vežu pozitivne emocije budući da je bila vedre naravi.

Sljedeća je aktivnost kreativno pisanje. To je specifična aktivnost u kojoj je pogled na vlastiti kreativni rad usmjeren prema samospoznaji. Različiti žanrovi vode sudionika u otkrivanje različitih potreba (Bašić, 2021: 15). Važno je naglasiti kako ova aktivnost treba biti

organizirana primjereno desetogodišnjacima, a to znači kroz igru jer djeca se tako osjećaju slobodnima i nesputano razvijaju maštu. Prijedlog je da učiteljica izradi šarene kartice različitih oblika i podijeli ih djeci. Zadatak je na karticama napisati po dvije ključne riječi koje im prve padnu na um kada se spomene djelo *Heidi*. Kartice trebaju odložiti u kutiju. Nakon toga učiteljica slučajnim odabirom čita riječi s kartica te razgovara s učenicima o tome zašto su napisali određenu riječ, koje osjećaje ili karakterne osobine vežu uz lika, ali samo ako je riječ o liku. Ovo je ujedno i kognitivna interpretacija djela jer učenici pokazuju koliko su djelo razumjeli. Nakon ove aktivnosti oni od nekoliko riječi, a poželjno je da to budu one koje se ponavljaju, o čemu odlučuje učiteljica kao moderatorica radionice, trebaju zajednički napisati kratku priču. Suradničkim učenjem, koje se, prema Peklaj (2001), razlikuje od rada u skupinama, posebice jer je kod ovog tipa učenja određena odgovornost svakog člana, ali svi članovi idu ka postizanju istog cilja, a pri tome se jačaju kognitivne, socijalne i komunikacijske kompetencije učenika. Kada uradak bude gotov učenici ga čitaju pred razredom. Značajno je postići odgojnu svrhu zadatka, a manje pozornosti usmjeriti umjetničkoj vrijednosti priče. Kako smo već i ranije naglasili, učitelj treba razvijati kreativnost kod djece, a jedna je od brojnih njezinih definicija stvaranje nečeg novog, dotada nepoznatog i originalnog (Ozimec, 1987), a takav bi svakako bio i dobiveni uradak koji se može oslikati njihovim ilustracijama, a potom se i uvezati. Time se doprinosi razvoju učeničkog samopoštovanja i potiče ih se da slobodno izražavaju svoje emocije i razviju emocionalni odnos prema književnom djelu, što je i cilj nastave književnosti. Jedna bi od aktivnosti mogla biti rješavanje problemske situacije, a situacija je Heidino snalaženje u bogataškoj kući Klarine obitelji. Učiteljica i učenici sjede u krugu, a nakon toga čitaju se fragmenti literarnog predloška *Heidi* koji se odnose na njezin boravak u Frankfurtu. Ona je isprva pružala otpor prema odlasku u novu sredinu, ali je ubrzo svu svoju pažnju usmjerila na brigu o bolesnoj prijateljici Klari. Svojom odlučnošću i upornošću uspjela je pomoći Klari da prohoda. Nakon što pročitaju određene rečenice koje su povezane s navedenom situacijom, učenici raspravljaju i daju rješenja kako bi oni postupili da su na Heidinom mjestu te opravdavaju li ili ne njezine postupke u kojima nije uvijek slijepo slušala savjete starijih. Ovo ujedno može biti prilika da se djelo iščita kao terapijska priča jer je u središtu zbivanja invalidna djevojčica koja je izolirana od vanjskog svijeta kao bogataška kći što joj uzrokuje brojne socioemocionalne teškoće. Ona je, boraveći na odmoru kod Heidi u planini ozdravila, a priča može poslužiti kao primjer učenicima da prihvate različitost i u realnom svijetu, a da se pomogne da se invalidne osobe što bolje asimiliraju u razrednoj zajednici i okolini.

Razgovarajući o Heidinom i Klarinom prijateljstvu, mogu iznijeti i vlastita iskustva s takvim osobama i emocije koje vežu uz njih. Ako u razrednoj zajednici postoji osoba koja ima određene poteškoće, to je prilika da odgojno-obrazovni djelatnik/ica primjenom biblioterapije stekne kompetencije koje su korisne kao odgovor na složene potrebe djece u inkluziji. Važno mjesto u čitavom djelu imaju mirisi, boje i vizualni doživljaji, a to je izraženo i prilikom Klarina boravka u planini. Ona je očarana prirodnim ljepotama.

”Heidi položi glavu na punačku ručicu i zaspri istog trenutka. Klara je dugo ležala budna jer još u životu nije sa svoje postelje gledala u zvjezdano noćno nebo. Jedva je ikada i vidjela zvijezde jer noću nije nikada izlazila, a u kući su se na prozore navlačili debeli zastori još prije nego što su zvijezde izlazile. Kad bi sada i zatvorila oči, morala ih je opet otvoriti da se uvjeri da zvijezde još uvijek sjaje i žmirkaju.“ (Spyri, 12).

Ovaj citat može poslužiti i kao razgovor s učenicima o tome koji predmeti ili slike iz prirode pobuđuju kod njih ovako pozitivne osjećaje. Osim Klare, tu je i slijepa Petrova baka za koju je Heidi jako vezana. Ona joj je najvažnija ženska figura i autoritet jer nije imala majku koja je najvažnija osoba u ranim godinama djetetova razvoja. Čitajući o Heidinom odnosu s bakom i opisujući situacije koje su zapamtili, učenici mogu ispričati i vlastita iskustva sa starijim članovima obitelji.

Druga problemska situacija može biti postupak u kojem Petar, ljubomoran na činjenicu da je Klara okupirala svu Heidinu pažnju, pa više ne može provoditi vrijeme s njom, razbija Klarina kolica niz liticu. Učitelj/ica interpretativno čita ulomak s posebnim naglaskom na rečenicu: „I, kao da je podivljao, jurnu na stolicu, zgrabi je i s krajnjim ogorčenjem i svom snagom gurne nizbrdo tako da je stolica samo poletjela i istoga trena nestala“ (Spyri, 120-121). Nakon emocionalne stanke učiteljica postavlja pitanja: „Je li u redu da je Petar tako postupio?“, „Koje bi mu rješenje oni ponudili kako bi se lakše nosio s lošim emocijama?“, „Kako se oni nose s osjećajem ljubomore?“, „U kojim životnim situacijama se osjećaju ljubomornima?“. Navedene se aktivnosti odvijaju u problemsko-stvaralačkom metodičkom sustavu jer se pred učenicima nalazi problem za koji, na temelju osobnih ili literarnih iskustava, trebaju ponuditi rješenje.

Ovi metodički postupci u modernim i otvorenim sustavima kao što su korelacijsko-integracijski i problemsko-stvaralački predstavljeni su s tendencijom da kod djece osvijeste činjenicu da je književnost refleksija života te da čitanje lektire ne trebaju doživljavati kao nametnutu i mrsku obvezu, već kao poticaj za stvaralaštvo, zbližavanje s razrednim kolegama, ali i odlazak u svijet mašte, svijet u kojem u navedenom djelu prebiva njima bliska generacija

iz čijih postupaka mogu učiti, s njima se svađati, davati im prijedloge i tako rasteretiti i vlastita emocionalna opterećenja i stresove koji su nezaobilazan dio odrastanja mladih naraštaja.

LITERATURA

- 1) Bašić, I. (2021). *Biblioterapija i poetska terapija: Priručnik za početnike*. Zagreb: Balans centar.
- 2) Bušljeta, R.; Piskač, D. (2018). *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti*. Zagreb: Hrvatski studiji.
- 3) Janavičiene, Daiva (2010). „Bibliotherapy process and type analysis: review of possibilities to use it in the library“, *Tiltai*, 4 (53), 119-132. Preuzeto s <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367174878503/J.04~2010~1367174878503.pdf>. Pristupljeno 30. travnja 2022.
- 4) Jones, J.L. (2006). “A Closer Look at Bibliotherapy”, *Young Adult Library Services*, 5 (1), 24-27. Preuzeo s <https://dokumen.tips/documents/a-closer-look-at-bibliotherapy.html?page=1> . Pristupljeno 17. rujna 2022.
- 5) Ozimec, S. (1987). *Odgoj kreativnosti*. Varaždin: Naša djeca.
- 6) Peklaj, C. (2001). *Suradničko učenje ili Kad više glava više zna*. Ljubljana: DZS.
- 7) Solar, M. (2006). *Rječnik književnoga nazivlja*. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
- 8) Spyri, J. (1997). *Heidi*. Zagreb: Katarina Zrinska.

Monika Jurkovic
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatologiju
Kolegij: Biblioterapija u nastavi književnosti
monika.jurkovic@gmail.com

Primjena tablice emocionalnih odnosa na roman *Tri kavaljera frajle Melanije* Miroslava Krleže

Sažetak

Liječenje emocionalnih i mentalnih problema knjigom moguće je uz pravo izabrano djelo. Iako se biblioterapija dijeli na tri oblika s različitim naglascima rada i liječenja, ona služi i za jačanje te održavanje zdravlja. Razvija kreativnost, oslobađa emocije i uvelike jača komunikacijske vještine. Autorica rada interpretirala je roman *Tri kavaljera frajle Melanije* Miroslava Krleže na koji je primijenila tablicu emocija. U prvom dijelu rada, autorica objašnjava kako biblioterapija djeluje i kako tablica odnosa emocija pomaže rastaviti velike emocije na sitnije kako bismo bolje shvatili što je prethodilo tome te kako je utjecalo na glavni lik ovog romana - Melaniju. U drugom dijelu stavljen je naglasak na analizu osjećaja glavnoga lika koja pokazuje kako je jedna žena priželjkivala fikciju kao svoju stvarnost zbog koje bi često doživjela razočarenja.

Ključne riječi: biblioterapija, tablica emocija, Miroslav Krleža, interpretacija, oblici biblioterapije

U ovom radu osvrnut ćemo se na pojam biblioterapije te na tablicu odnosa emocija i njihovih sinonima. Najprije je važno definirati biblioterapiju, navesti i objasniti njezine podjele i metode te cilj sveobuhvatnog procesa koji biblioterapija pruža. Cilj je ovoga rada objasniti značenje tablice odnosa emocija i njihovih sinonima te sadržaj tablice primijeniti na roman hrvatskoga književnika Miroslava Krleže, *Tri kavaljera frajle Melanije* iz 1922. godine. Uz pomoć romana, čitatelj će moći razumjeti osjećaje glavne junakinje i povezati ih s okolnostima ili događajima koji su doveli do njezina stanja. Rad se temelji na djelu *Biblioterapija i poetska terapija* Ivane Bašić te na djelu *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti* Rone Bušljete i Davora Piskača.

Naziv *biblioterapija* dolazi od riječi grčkoga podrijetla, *biblion* što na grčkome znači knjiga te *therapeia* što znači liječenje. Ivana Bašić, autorica djela *Biblioterapija i poetska terapija*, smatra kako se pojmovi biblioterapija i poetska terapija nerijetko preklapaju. Ističe kako ih je važno razlučiti na biblioterapiju koja se u praksi odnosi na institucionalnu biblioterapiju koja podrazumijeva „knjižnicu kao mjesto rada i tim knjižničara i terapeuta u suradnji“ (Bašić, 2021: 12) te poetsku terapiju koja se odnosi na kliničku i interaktivnu terapiju provedenu u „svim institucijama koje skrbe o fizičkom i psihičkom zdravlju čovjeka, prate i pomažu razvoj pojedinca“ (Bašić, 12). Učinci čitanja knjiga poznati su još od davnina, a 1916. godine Samuel Crothers upotrebljava naziv *biblioterapija* u članku *Atlantic Monthlyja, A Literary Clinic*. Točno pedeset godina kasnije, službeno je prihvaćena njegova definicija biblioterapije kao „upotreba biranih materijala za čitanje u terapeutske svrhe, u medicini i psihijatriji. To je vođeno čitanje do rješavanja osobnih problema“ (Bašić, 10). Postoje i druge definicije biblioterapije; možemo izdvojiti onu Riordana i Wilsona koji je smatraju „vođenim čitanjem tekstova s ciljem da se dosegne razumijevanje i rješavanje problema bitnih za osobne terapeutske potrebe pojedinca“ (Bašić, 13) te definiciju koju je dala Caroline Shrodes – „proces dinamične interakcije između osobnosti čitatelja i literature kao psihološkog područja koje se može koristiti za osobni razvoj i rast“ (Bašić, 13). Važno je spomenuti kako Shrodes ističe biblioterapiju kao uspješnu stavku cijeloga procesa čitanja i poistovjećivanja s likom ili više njih u književnom djelu jer jednom kada čitač shvati da nije jedini koji se bori s određenim problemom, počinje drugačije gledati na situaciju u kojoj se nalazi. Shodno tome, možemo reći kako je cilj biblioterapije „omogućiti pojedincu pogled u sebe u trenucima mira te razumijevanje i prihvaćanje promjena u trenucima nemira i uzbuđenosti duha“ (Bašić, 12), ali i „jednom kada sudionici seanse steknu uvid u obrasce ponašanja likova, s lakoćom mogu stečene uvide primijeniti i u svome životu i to tako da mijenjaju one navike i ponašanja koja nisu bila produktivna“ (Bušljeta i Piskač, 2018: 7). Zadržavši pojam biblioterapija u knjižničarskoj praksi, usko je povezan i pojam interaktivnog procesa ili dijaloga koji se popularizira šezdesetih godina prošloga stoljeća u obliku grupne terapije, danas poznate kao poetske terapije spomenute na početku ovoga rada. Međutim, važno je istaknuti kako se program biblioterapije organizira najprije u „bolničkim knjižnicama u SAD-u početkom XX. st.,” dok se „u europskim zemljama biblioterapeutski se programi organiziraju nakon II. svjetskog rata u bolnicama, zatvorima te školama za posebne skupine učenika” (Hrvatska enciklopedija, 2022.).

Ukratko, biblioterapiju možemo pojednostavljeno promatrati kao liječenje različitih emocionalnih i mentalnih problema književnim tekstovima, a biblioterapeute mogu utjeloviti

knjižničari, psiholozi, učitelji, profesori i ostali koji imaju potrebne kompetencije. Postoje tri oblika biblioterapije: institucionalna, klinička i razvojna. Institucionalna biblioterapija održava se u formi grupe ili pojedinca (medicinskoga pacijenta, zatvorenika ili privatnoga klijenta), održava je psihijatar ili knjižničar „obično informativno, s nekim uvidom u stanje klijenta“ (Bašić, 14). U kliničkoj biblioterapiji sudjeluju osobe s emocionalnim problemima, dok psihijatar, terapeut ili knjižničar stavlja naglasak na „klijentovu reakciju i pogled u sebe“ (Bašić, 14) te tako postiže da klijent ima uvid u svoje ponašanje i emocije. Zadnji oblik biblioterapije, razvojni, odnosi se na osobu koja se nalazi u kriznoj situaciji, a pomažu joj knjižničar, učitelj ili pedagog. Takav oblik biblioterapije ima za cilj „normalan razvoj i samoaktualizaciju“ (Bašić, 2021: 14). Osim toga, biblioterapija se koristi, pojašnjava Bašić, „za održavanje i jačanje zdravlja pri različitim zdravstvenim problemima, kao što su ovisnost o drogama i alkoholu, poremećaj hranjenja, obiteljski problemi, psihička labilnost kod odraslih, posljedice pretrpljenog nasilja, maltretiranja i incesta, beskućništva, nemogućnost u učenju i školovanju, posljedice proživljenog rata“ (Bašić, 16). Shodno navedenome, proces biblioterapije dovodi do boljeg razvoja kreativnosti, samoopažanja, oslobađanja emocija, ona jača komunikacijske vještine te uz pomoć nje stječemo drugačiji uvid u situaciju u kojoj se nalazimo. Usporedno s navedenom podjelom biblioterapije, Rona Bušljeta i Davor Piskač (2018) u *Literarnoj biblioterapiji u nastavi književnosti* navode dvije vrste – kliničku i literarnu. Klinička biblioterapija povezana je s medicinskim znanostima i njome se služe liječnici ili psihijatri kako bi pomogli svojim pacijentima. S druge strane, literarna biblioterapija povezana je s humanističkim znanostima; rabe je profesori ili učitelji, s ciljem kako bi čitatelji uz pomoć likova u književnome tekstu lakše razumjeli svoje emocije. Važno je istaknuti i još jednu razliku koja dijeli kliničku i literarnu biblioterapiju: „Klinička biblioterapija producira gotovo isključivo svoje specifične tekstove namijenjene upravo liječenju pacijenata, a literarna se temelji na analizi i interpretaciji umjetničkih književnih tekstova“ (Bušljeta i Piskač, 2018: 8). Metode stjecanja uvida u biblioterapiji vidljive su putem identifikacije i katarze dok je u literarnoj biblioterapiji dodan i MED ciklus – „proces međusobne motivacije misli, emocija i događaja u književnih likova“ (Bušljeta i Piskač, 13).

Prilikom realizacije MED ciklusa u nastavi, na radionicama biblioterapije ili drugdje, najprije moramo razumjeti i obrazložiti razmišljanje lika u književnome djelu, potom objasniti kako je određeno razmišljanje dovelo do pojave emocija u liku. Nakon toga, potrebno je objasniti kako su i zašto određene emocije dovele do raznih događaja: „isto tako treba propitati postoji li netko povezan s likom te kako njegovo razmišljanje i emocionalno raspoloženje utječe na ishod događanja“ (Bušljeta i Piskač, 78). Ishod događaja može ovisiti o raznim čimbenicima

i okolnostima koje utječu na lika, pozitivno (pomažu) ili negativno (odmažu). Pri navedenome od velike nam pomoći može poslužiti tablica odnosa emocija i njihovih sinonima „koja međusobno povezuje neka tipična ponašanja, načine razmišljanja i emocije“ (Bušljeta i Piskač, 78), no tablicu valja prihvatiti kao svojevrsan orijentir koji ne mora uvijek biti točan i primjenjiv, već se s vremenom kako stječemo sve više iskustva, može mijenjati i nadopunjavati. Primjerice, ljubav koju netko doživljava kao bezgraničnu možemo povezati s majčinskom ili božanskom te s emocijom radosti, a neodobravanje koje netko doživljava kao osuđivanje, moguće je povezati s omalovažavanjem te s emocijom gađenja. Kako primijeniti tablicu odnosa emocija i njihovih sinonima u konkretnom književnom djelu, vidljivo je u nastavku ovoga rada.

Rečenicom „Frajla Melanija Krvarić nije bila sretno stvorenje“ (Krleža, 2000: 7), hrvatski književnik Miroslav Krleža započinje roman *Tri kavaljera frajle Melanije* (1922). U navedenome romanu upoznajemo glavnu junakinju, Melaniju Krvarić koja je nakon smrti roditelja, u dobi od sedam godina, stekla veliko bogatstvo: „Ostala je od svoga roda jedina u sablasnoj žutoj kuriji s gomilom kuma i teta i tutora“ (Krleža, 13). Na Melaniju kao osobu utjecali su romani koje je čitala u uršulinskom samostanu kojemu je poslužila „kao fini materijal da se od nje modelira gotovo nemoguća životna pojava“ (Krleža, 13) te praznovjerje. Najviše je pažnje pridavala *Rinaldu Rinaldiniju*, romanu njemačkog književnika Christiana Augusta Vulpiusa, koji joj je preporučila njezina krojačica Pickbauer. Potkraj 19. stoljeća roman je bio vrlo čitan u Zagrebu. Slični romani, odnosno „parfimirano smeće“ (Krleža, 14) mogli su se kupiti u anonimnim antikvarijatima „pa se ubrzo pokazalo da su naši ljudi žedni literature i da im neobično na srcu leži sudbina plemenitog mušketa D'Artagnana ili kavaljera grofa Monte Christa“ (Krleža, 14). Melaniji je bilo zanimljivo čitati o blistavim bodežima, crnim pelerinama, dvorcima u plamenu i mjesečinama na lagunama. Sve navedeno „omamilo je Melanijinu dušu kao tamjan, i ona se predala tom otrovu grčevito, strastveno bez ikakve rezerve. Ona se u to bacila i potonula preko glave“ (Krleža, 15). Dok je čitala, Melaniji je vrijeme brzo prolazilo i zaboravljala bi na svoje uobičajene navike (primjerice, nije izmolila krunicu). Isprva bi joj zbog toga bilo krivo i smatrala je kako je to grijeh, no idući tren bi već krenula ponovo čitati: „Zanio bi je kao vjetar i ona je zaboravila i škalapure i zavjete i krunice, pa se bacila u tu ludu hajku i kose joj se zavijorile na vjetru kao zastave“ (Krleža, 15). Uzbuđenje, kao i zanesenost zbog čitanja romana, možemo povezati s emocijom radosti i sreće te dovesti u vezu s iščekivanjem ili nestrpljivošću. Prvi koji je svojom pojavom i ponašanjem očarao Melaniju, bio je bilježnički kandidat Janko Fintek. Ta „slatka idila koja je počela sa cjelovima, a svršila s oficijelnim zarukama, kao što se to već događa u takvim prilikama“ (Krleža, 19). Melanija je u Jankovu ponašanju prepoznala postupke koje su činili i junaci romana koje je obožavala: „Tu je Janko

batinom kao floretom probo zrak, a Melaniji se ta gesta pričinila tako mila, tako kavaljerska i tako joj je imponirala kao da je pred nju stao pravi pravcati vitez“ (Krleža, 17). Iz navedenoga možemo primijetiti zadivljenost i zapanjenost koju glavna protagonistica Krležina romana osjeća prema svome zaručniku; zapanjenost koja se može osjećati i kao začuđenost, povezujemo s emocijom iznenađenja, no ta emocija Melaniju neće pratiti dugo. Bez obzira na to što „Fintek kopira viteške manire“ (Fabijanić, 175), njemu je cilj Melanijino nasljedstvo, novac kojim raspolaže, ideja kućanice koju je htio stvoriti. Ubrzo Fintek postaje prvi propali zaručnik – pijan ju prodaje za deset kruna u krčmi. Nakon razvrgnutih zaruka s Fintekom, Melanija upoznaje apsolutista prava, Mirka Novaka na čiji nagovor Melanija prodaje imanje, seli u grad i s njime putuje Europom i Afrikom. Druženje s Novakom, intelektualni razgovori s njime, kao i egzotična putovanja, dovode do Melanijina novoga identiteta i „emancipacije moderne žene 20. stoljeća, *femme nouvelle*“ (Fabijanić, 175) što možemo vidjeti i na primjeru sljedećeg citata:

„Nije to bila više ona jadna anemična djevojčica iz uršulinskog kloštra kojoj je najveća gala jedna bluza od batista, nego je to postala vitka dama odjevena po posljednjoj modi, u krznu, koja čita Pressine feljtone i govori o Wagneru i puši cigaretu u kavani i zna što je to darvinizam i secesija i ateizam“ (Krleža, 24).

Marijan Ksaver Trnin otkriva kako Mirka Novaka ne zanima Melanijino nasljedstvo te kako je Novakov studij, odnosno doktorat, jedna velika laž. Trnin je, spomenimo, književnik opsjednut Melanijom. On pomno prati njezinu svakodnevicu i upija sve detalje o njoj ne bi li ju поблиže upoznao. Matea Fabijanić u članku *Tri kavaljera frajle Melanije – potencijal popularnog* navodi kako je Trnin muška Melanija te ističe kako kroz roman pratimo njegovu romansu od početka pa sve do njegove smrti. Trnin je pokušavao zavesti Melaniju, no to mu nikada nije pošlo za rukom u potpunosti: „Laganim i opojnim aromatom fine trepetljive riječi Trnin je Melaniju parfimirao svojim temama, i njegov je govor u laganom i žitkom štimungu doista zamirisao po nekoj opojnoj istočnjačkoj magiji“ (Krleža, 48). Dok Trnin pati za Melanijom, ona se zaljubljuje u, kako navodi Krleža, nacionalista i meštrovicijanca, maturanta Pubu Vlahovića. Puba je bio pod utjecajem Trninova pjesništva, a potom je postao novinar, no njegov i Melanijin odnos „ne dobiva romantičnu sentimentalizaciju nego završava tragično, štoviše, nasilno, uz Melanijino neposredno suočavanje s preljubom i policijsku intervenciju“ (Fabijanić, 178). Krleža na polovici romana *Tri kavaljera frajle Melanije* objašnjava kako Melanija odmalena nije koristila razum:

„Ona nije nikada razmišljala o životnim pojavama, nikada joj nije padalo ni na kraj pameti da bi po kanalima događaja kopala da im nađe vrelo – već je sva zbivanja omatala velima simbolike i shvaćala

život ženskasto, kao san i kao poplavu dojmova za koje se ne zna ni što su ni odakle izviru“ (Krleža, 102).

Melanijina naivnost i nezrelost, kojoj smo mogli svjedočiti čitajući ovaj navod, vidljiva je i u odnosu prema njezinim kavaljerima, čijim je ponašanjem i slatkorječivošću oduševljena i opčinjena, dok njihov karakter i osobine padaju u drugi plan. Upravo su slatkorječivost i naklonost njezinih kavaljera ono na što je nailazila u romanima koje je čitala i kojima je težila, stoga ju je moguće promatrati kroz „ironiziranu predodžbu čitateljice i junakinje čiji se identitet uspostavlja u relaciji spram muškarca i kao produkt njegove fantazije ili koristi“ (Fabijanić, 175). Važno je istaknuti bijes, razočaranje i frustriranost koju Melanija osjeća nakon svake propale veze s pojedinim kavaljerom. Kada zavirimo u tablicu odnosa emocija i njihovih sinonima, primjećujemo kako bijes koji se manifestira kroz ljutnju povezujemo s emocijom srdžbe, razočaranje je produkt emocije iznenađenja, dok je frustriranost kao i bijes proizašla iz srdžbe. Navedeno je moguće iščitati u sljedećem navodu: „I kolike mu je novce dala? I knjige je kupovao za njene novce, i odijela, i šešire, i cipele, a, eto, sad joj je zalupio vratima pred nosom“ (Krleža, 148). Bijes i frustriranost vrlo brzo prelaze u gnjev koji možemo dovesti u vezu s razjarenošću ili ljutitošću, a sastavni je dio emocije srdžbe: „Svi su oni jednaki! Uvijek samo daj, pa daj! Fuj! Kako mi se sve to gadi! Fuj!“ (Krleža, 149). Vrteći film unazad, Melanija polagano shvaća kako su je svi kavaljeri, osim Trnina koji se uvijek borio sa svojim nagonima i idealima, koristili zbog njezina bogatstva ili fizičkoga izgleda: „Trnin je mene zapravo ipak ljubio! On je meni to rekao! I priznao! Siromah nesretni! On je pogibao za mnom i bez mene nije mogao da živi! To mi je rekao! (...) Ja sam ga, zapravo, gurnula u smrt, jer da se ono dogodilo, ne bi se sada ni ovo“ (Krleža, 151). Nemili događaj u njoj izaziva krivnju koju možemo doživjeti kao žaljenje ili sram, povezati s grižnjom savjesti ili sramotom, dok je glavna emocija iz koje krivnja proizlazi tuga. Na kraju romana, bez obzira na uživanje i ispunjenje koje joj je donijelo čitanje romana te „konstantno vraćanje romansama (...), stalnu potrebu za njihovim proživljavanjem“ (Fabijanić, 178), Melanija ostaje sama, bez sretnog kraja, romanse te ispunjenosti i smisla, a što je tražila cijelo vrijeme: „Stajala je Melanija na polurasvijetljenom, mračnom uglu i gledala stražare kako trče i slušala glazbu, i sve joj se činilo tako mutno. Tako mutno“ (Krleža, 156). Iz posljednje rečenice romana možemo osjetiti koliko je Melanija nezadovoljna, umorna i iscrpljena. Zašto je završilo tako tragično i žalosno? Odgovor moramo potražiti na samim počecima romana *Tri kavaljera frajle Melanije* gdje smo Melaniju upoznali kao djevojku koja je u djetinjstvu ostala bez roditelja. Melanija je nezadovoljna i nesretna djetinjstvom, nedostaje joj netko tko bi je mogao usmjeriti, poduprijeti, savjetovati i voditi. U roditeljskoj kući nikada se nije osjećala opušteno i kao da joj pripada, već zbunjeno, neizvjesno

– „ona je oduvijek hodala po svojoj roditeljskoj kući kao s nekim osjećajem krivnje, duboke i nepoznate“ (Krleža, 9). Romani kojima je pridavala i više nego veliku pozornost, služili su joj kao bijeg iz stvarnosti, sigurnu luku u koju se uvijek vraćala kako bi u njoj barem na trenutak uživala u romansama koje drugi proživljavaju, misleći kako baš tako biva i u stvarnosti. Shodno tome, zaključujemo kako je takav oblik čitanja eskapističko čitanje i možemo ga povezati s pojmom bovarizma – „bijeg od stvarnosti, karakteristično nezadovoljstvo vlastitim stanjem u mladih žena kao i želja za nečim što prelazi njihove mogućnosti“ (Hrvatski jezični portal, 2022.). Melanija gotovo pomahnitalo čita romane te misli kako će i stvaran svijet oko nje biti baš onakav kakav je u romanima, pun salona, bengalske rasvjete, bodeža i dvoraca, a Melanija bi zasigurno „pol svoga života dala na dlanu da je mogla proživjeti onim životom, kad su ljudi pili po dvoranama koje su poput naših katedrala u koje pada sunce kroz sedmorobojne kristale. Da je mogla na kakvom crnom konju u burnoj noći galopirati s kavaljerom, u sreću, u ljubav, u život. U neki drugi život koji nije kao ovaj ovdje“ (Krleža, 47). Iz navedenoga možemo primijetiti Melanijino nezadovoljstvo onime što već ima u stvarnome životu, čežnju te žudnju koje nije moguće pronaći u tablici odnosa emocija i njihovih sinonima, no koje možemo povezati sa strašću, a zatim s ljubavlju. U romanu često nailazimo na paragrafe posvećene Melanijinim osjećajima o djetinjstvu i svakodnevici, njoj se sve doima „kao neka ljepljiva smolava tamnosmeđa mrlja u koju je bila zamočena sva, preko glave“ (Krleža, 10) te nerijetko poželi „da se samo što više odmakne od stvarnosti u neku irealnu tminu koju svi mi nosimo u svojim mozgovima kad spuštamo zastore na očima i kad se bojimo onoga što je izvan nas“ (Krleža, 143). Melanija nedvojbeno prema svome odrastanju i svakodnevici osjeća bol, razočarenje i strah. Bol se često može doživjeti kao bespomoćnost, a sastavni je dio emocije tuge, dok se razočaranje može dovesti u vezu s neuspjehom ili frustracijom te povezati s emocijom iznenađenja. Važno je istaknuti i neizvjesnost koja se može proživjeti kao nesigurnost ili prijetnja, a dovesti u vezu s glavnom emocijom iz koje proizlazi – srdžbom. Možemo zamijetiti kako je splet različitih okolnosti povezanih s Melanijinim djetinjstvom, odrastanjem, odnosa s odraslima te poimanja svijeta, dovelo do gotovo pomahnitalog iščitavanja romana u kojima je junakinja Krležina romana pronalazila sreću, ushićenje te zanos. Ubrzo Melanija postaje „žrtva kojom Krleža gotovo poučno pokazuje što se događa konzumiranjem takva štiva“ (Fabijanić, 172) te kako je opasno živjeti život začaran maštom.

Na koncu možemo zaključiti kako je biblioterapija liječenje društvenih i emocionalnih problema knjigama u kojoj se naglasak stavlja na uvid vlastitih osjećaja i spoznaje kako nismo jedini koji se nose s određenim problemom, dok pri interpretaciji određenoga književnoga djela ili ulomaka uvelike može pomoći tablica odnosa emocija i njihovih sinonima. U ovome radu,

tablica emocionalnih odnosa primijenjena je na roman *Tri kavaljera frajle Melanije*. Analizom osjećaja glavnoga lika i okolnosti koji su dovele do stanja lika (disfunkcionalni odnosi, ljubav iz koristoljublja, poistovjećivanje mašte i stvarnosti), moguće je vidjeti negativne posljedice ponašanja lika i širok spektar emocija koji se u njemu pritom javlja.

LITERATURA:

- 1) Bašić, Ivana (2021). *Biblioterapija i poetska terapija*. Zagreb: Školska knjiga.
- 2) »Biblioterapija« (2022.) *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7466>. Pristupljeno 16. travnja 2022.
- 3) »Bovarizam« (2022.) *Hrvatski jezični portal*. Preuzeto s https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19jXRI%25252F. Pristupljeno 16. travnja 2022.
- 4) Bušljeta, Rona; Piskač, Davor (2018). *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- 5) Fabijanić, M. (2016). „Tri kavaljera frajle Melanije – potencijal popularnog“. U: Bojan Košić, Suzana Marijanić (ur.). *Krležin EU/ropski furiosum*, 171-181. Koprivnica: Udruga za promicanje izvedbenih umjetnosti i kulture „Pod galgama“.
- 6) Krleža, Miroslav (2000). *Tri kavaljera frajle Melanije*. Zagreb: Naklada Ljevak; Matica hrvatska; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.